

SITUACIJA U GORENJSKOM I SLOVENACKOM PRIMORJU POSLE KAPITULACIJE ITALIJE

Kada se 30. septembra Prešernova brigada ponovo vratila u Gorenjsko i preko Zirovskog vrha veoma oprezno produžila prema Malenskom vrhu ispod planine Blegoš, njena komanda je na osnovu podataka terenskih obaveštajaca zaključila da se za vreme njenog boravka u Dolenjskom i Notranjskom na ovom terenu nije ništa bitno promenilo. Neprijateljeva uporišta su bila ista kao i ranije, a isti je bio i raspored njegovih snaga. Kapitulacija Italije nije neposredno mnogo uticala ni na raspored nemačkih snaga u Gorenjskom. Tek povratkom Prešernove brigade na ovaj teren situacija se bitno menja. Nemci sada imaju posla sa iskusnom i odlično naoružanom brigadom. Ona se više ne može upoređivati sa brigadom od pre dva meseca. I slobodna teritorija u susednom Slovenačkom primorju služi našim brigadama kao odlična »odskočna daska« za njeno proširivanje na istočnu stranu granice u Gorenjsko.

Posle kapitulacije Italije Nemci su imali manje garnizone samo duž pruge Postojna — Trst — Gorica — Podbrdo, a ostala teritorija Slovenačkog primorja bila je slobodna. Neprijateljevi garnizoni bili su suviše slabi da bi mogli preduzimati ofanzivne akcije radi sprečavanja partizanske mobilizacije, formiranja novih jedinica i njihovog učvršćivanja. U tim danima u Slovenačkom primorju je niklo na desetine novih bataljona, ali sa neiskusnim kadrom i još neiskusnijim borcima. Stoga je Glavni štab NOV i POS vratio Gradnikovu brigadu koja je u toku svog

boravka u Notranjskom i Dolenjskom, kao i Prešernova brigada, kroz borbu stekla nova iskustva, kako bi svojim kadrom ojačala tek formirane primorske brigade.

Ujedno sa upućivanjem Gradnikove i Prešernove brigade u Slovenačko primorje i Gorenjsko formiran je i Operativni štab za zapadnu Sloveniju (Slovenačko primorje, Gorenjsko, Dolomiti i Koruško). Njegov zadatak je bio da od nekoliko hiljada novih boraca i desetina tek formiranih bataljona stvori veći broj novih brigada. Naredbom Operativnog štaba od 23. septembra formirano je šest novih brigada: Gorička, Gregorčičeva, Kosovelova, Sočka i Trščanska brigada.

Naredba o formiranju nije se mogla odmah sprovesti zbog neprijateljske ofanzive, koja je sa nekoliko desetina hiljada vojnika obuhvatila skoro čitavo Slovenačko primorje razbijajući usput potpuno neopremljene i za borbu sa oklopnim vozilima nespremne partizanske jedinice. Zatim su se ove jedinice sa istim zadatkom prebacile u Istru, Dolenjsko, Notranjsko i Hrvatsko primorje.

Neprijateljeva petodnevna ofanziva završila se istog dana kada je i Prešernova brigada stigla u Gorenjsko. Ofanziva nije za sobom ostavila neke veće posledice, izuzimajući što je neprijatelj uspostavio nekoliko novih garnizona (među ostalim i u Idriji). Ofanzivom prekinuto formiranje brigada brzo se nastavilo, pa je Operativni štab za zapadnu Sloveniju već 6. oktobra pristupio i sledećoj etapi organizovanja partizanske vojske na ovom području — formiranju divizija.

Tom prilikom formirane su tri divizije, koje su privremeno dobile naziv Trščanska, Gorička i Triglavska. Međutim, Trščanska divizija je bila rasformirana pre nego što je, u stvari, i stvorena. Do završetka rata na području Operativnog štaba za zapadnu Sloveniju dejstvovale su samo dve divizije, i to: Gorička koja je kasnije dobila naziv 27., pa 32. i, naposljetku, 30. divizija NOV i POJ i Triglavska koja je uskoro dobila naziv 26. a kasnije 31. divizija NOV i POJ.

Operativno područje Triglavske divizije obuhvatalo je Gorenjsko i jedan deo Slovenačkog primorja (područje Idrije i Tolmina). U ovu diviziju bile su uključene tri bri-

gade: Prešernova, Vojkova³⁴ i Tolminska, koju je trebalo tek formirati. Krajem meseca sastav divizije se promenio. Tolminska brigada se spojila sa Prešernom, a u sastav divizije je došla Gradnikova brigada.

Pored pomenutih brigada na operativnom području Triglavske divizije dejstvovala su i četiri partizanska odreda. To su bili Gorenjski, Dolomitski, Idrijski i Tolminski odred.

S obzirom na to da je dotadašnji komandant Prešernove brigade naimenovan za vršioca dužnosti komandanta Triglavske divizije, to je brigada dobila novog komandanta Branka Karapanžu Matjažeka. Na položaju političkog komesara brigade i dalje je ostao Ivan Branko Iztok.

Podaci o početnom periodu Tolminske brigade, koja je bila uključena u Prešernovu brigadu, veoma su oskudni i nepouzdaniji. Početkom oktobra na sektoru Tolmina i Baške Grape postojala su tri bataljona od kojih je u Nemškom Rutu formirana Tolminska brigada. Prema sećanjima nekih njenih pripadnika, ona je tada imala 500 — 600 dobro naoružanih, ali neiskusnih boraca. U početku nije izvodila neke veće akcije sem diverzantskih i uznemiravajućih napada na železničku prugu u Baškoj Grapi i nemačke garnizone duž nje, a kasnije učestvovala i u divizijskim akcijama u Selškoj dolini.

Takva je bila, ukratko, situacija u Gorenjskom i istočnom delu Slovenačkog primorja prilikom povratka Prešernove brigade.³⁵

³⁴ XVI SNOB (Slovenačka narodnooslobodilačka brigada) Jan-ka Premrla Vojka bila je formirana pretežno od jedinica Idrijskog odreda u poslednjim danima septembra 1943. u Cerknu, odakle je krenula na položaje 1. oktobra. Prilikom formiranja imala je oko 500 boraca.

³⁵ Zb. VI, knj. 7, dok. 50, 78, 81, 106, 209 i 282;

IIRP (Lado Ambrožič: »Osvobodilni boj primorskoga ljudstva«; Tolminski muzej (Hronika NOB za Šentvišku goru, Polje, Zakraj, Daber i Gorski vrh);

SUB NOR Slovenije (sećanja Antona Čurka, Jože Kozoroga, Pavle Lebanove, Alojza Murovca i Mihe Sušteršiča);

Stanko Petelin: »Med Triglavom in Trstom«, str. 108—111 (»Borec«, Ljubljana, 1963);

Stanko Petelin: »Gradnikova brigada«, str. 112—130 (»Soča«, Nova Gorica, 1966).

Strahovanje jednog dela boraca Prešernove brigade da će ih Nemci prilikom povratka u Gorenjsko dočekati na granici na isti način kao i pri odlasku u Dolenjsko i Notranjsko nije se obistinilo. Neprijatelj nije protiv brigade ništa poduzimao ni u toku prvog, ni sledećih dana. Mada ga je 2. bataljon uznemiravao napadom na Gorenju Vas i rušenjem komunikacija Gorenja Vas — Kopačnica, on na sve to nije reagovao.

Brigada se razmestila na sektoru Davče, u blizini bivše italijansko-nemačke granice. Komanda je u međuvremenu uspostavila vezu sa Pokrajinskim komitetom za Gorenjsko i Operativnim štabom za zapadnu Sloveniju, koji se tada nalazio na suprotnoj strani granice, u Cerknu. Tamo je tada boravio i Franc Leskošek Luka, sekretar CK KPS.

Vojnopolitičko rukovodstvo za zapadnu Sloveniju je ocenilo da već postoje svi potrebni uslovi da se slobodna teritorija proširi iz Slovenačkog primorja i na »nemačku« stranu granice. Duž granice i u njenoj blizini nalazio se veliki broj neprijateljevih uporišta (Zgornja Sorica, Petrovo brdo, Davča, Leskovica, Sovodenj, Trebija, Ziri, Gorenja Vas, Lučine, Poljane, Javorje, Brinje, Zelezniki, Selca, Praprotno), ali sa relativno malobrojnim posadama. Zbog toga je Operativni štab odlučio da snagama Prešernove i Vojkove brigade, kao i Gorenjskog odreda, a kasnije i Tolminске brigade, otpočne čišćenje neprijateljskih uporišta, pre svega, u zahvatu Selške i Poljanske doline. Na taj način bi se slobodna teritorija proširila do Skofje Loke.

Prvi je došao na red graničarski garnizon u Davči. Uporište se nalazilo u jednoj masivnoj i dobro utvrđenoj zgradi, pored crkve, a branilo ga je oko 60 graničara. Za neposredni napad bila je određena Prešernova brigada, dok bi jedinice Vojkove brigade blokirale neprijateljeve garnizone u Zgornjoj Sorici i Zeleznikima, a Gorenjski odred uznemiravajućim napadima vezao za sebe ostale garnizone u Selškoj i Poljanskoj dolini.

Jedinice su posele položaje za napad 6. oktobra noću, a početak napada bio je određen za zoru. Računalo se da

će odlučujuću ulogu u tom napadu odigrati protivtenkovski top kojim je bila ojačana Prešernova brigada. Međutim, top se već u samom početku pokvario. Pošto se u toku dana jako utvrđenom uporištu bez upotrebe artiljerijskog oruđa i bez osetnijih gubitaka nije bilo moguće približiti, odlučeno je da se ponovo sačeka pad mraka. Međutim, iz Zgornje Sorice napadnutom garnizonu u Davču odmah je krenula u pomoć jedna veća jedinica neprijatelja, koja je uspela da se neopaženo provuče kroz položaje Vojkove brigade i iznenada se pojavi za leđima jedinica Prešernove brigade. Borci 1. bataljona našli su se u nezavidnom položaju, pa su morali brzo da napuste svoje položaje i povuku se. Tom prilikom poginuo je jedan borac ovog bataljona.

Posle neuspešnog napada brigada se povukla na Crni vrh iznad Novaka gde je ostala dva dana. Devetog oktobra brigada je dobila zadatak da ruši žičane prepreke i vrši razminiranje minskih polja duž granice.

Taj zadatak je bio od dvojakog značaja. S jedne strane, to je bio simboličan gest ujedinjenja primorskih Slovenaca koje je dobro čuvana i utvrđena granica 25 godina držala u ropstvu i pod vlašću italijanskih ugnjetača, a, s druge strane, našim jedinicama prilikom njihovih napada na neprijateljeve pogranične garnizone bilo je potrebno obezbediti mogućnost manevrisanja. S obzirom na to da je u planu bio nov napad na Davču, granica je najpre čišćena upravo na tom odseku. Desetog oktobra usledio je napad. Komanda Triglavske divizije je odlučila da ovaj zadatak izvrši Prešernova brigada, a jedinice Vojkove brigade da za to vreme izvode uznemiravajuća dejstva na susedno uporište u Leskovici.

Jedinice Prešernove brigade posele su polazne položaje već u toku noći. Početak juriša bio je određen za momenat kada dejstvo našeg protivtenkovskog topa ozbiljnije naruši vatreni sistem neprijatelja. Loši vremenski uslovi i magla i smanjena mogućnost osmatranja umanjili su efikasnost dejstva ovog artiljerijskog oruđa, pa je odlučeno da se početak napada pomeri za sledeća 24 časa. Međutim, i neprijatelj nije bio neaktivan. Izviđačkim dejstvima ustanovio je da partizanski obruč nije bio u potpunosti, pa je koristeći loše vremenske prilike uspeo nepri-

metno da se izvuče iz uporišta Davča i povuče u sastav svojih jedinica na severnoj strani Selske doline, u Zgornju Soricu. Iako neprijateljeva posada u Davči nije bila uništena, ipak je osnovni cilj Prešernove brigade bio postignut jer je Davča od tog vremena postala odskočna baza za dalje nastupanje niz Selšku Soru u pravcu Škofje Loke, a ujedno i značajna pozadinska baza (partizanska bolnica, štamparija, skladišta, sedišta pokrajinskih i okružnih organa vlasti, a kasnije i komande vojnog područja za Gorenjsko itd.).

Neočekivani uspeh bio je postignut i u Leskovici. Jedinice Vojkove brigade su čitav dan uznemiravale neprijatelja, pa je njihova komanda iz Gorenje Vasi u ubeđenju da se radi o pravom napadu uputila ojačanje. Međutim, u toku dana ojačanje, koje je bilo već stiglo u Leskovicu, bilo je opozvano. U Leskovici je i dalje ostao prijašnji garnizon.

Uveče 10. oktobra jedinice Vojkove brigade oko Leskovice smenila je jedna četa 1. bataljona Prešernove brigade, a u toku noći tamo su stigli i delovi 2. bataljona. Noću je neprijatelj samo uznemiravan, a početak napada bio je određen za jutro. Potpunom uspehu ove akcije najviše je doprinela efikasna i precizna vatra protivtenkovskog oruđa. Nemački graničari su se povukli u Gorenju Vas. Sa sobom su poneli lično naoružanje, a sve ostalo palo je u ruke Prešernove brigade. U Gorenju Vas su stigli svi graničari iz Leskovice osim dvojice od kojih je jedan poginuo, a drugi se sakrio i predao partizanima.

Iz načina izvođenja napada na Davču i Leskovicu vidi se da naše jedinice još nisu znale pravilno i efikasno da koriste dejstvo teških oružja i upotrebu udarnih i bombaških grupa, pa su se zato neprijateljevi garnizoni uspeši povući iz Davče i Leskovice bez značajnijih gubitaka.

Sledeći cilj za Prešernovu brigadu odlukom komande Triglavske divizije bio je uporište u Zgornjoj Sorici. Zadatak je bio veoma težak, s obzirom na to da je brojno stanje brigade još uvek bilo nepromenjeno (dva bataljona sa ukupno nešto preko 200 boraca), a da je uporište u Zgornjoj Sorici bilo jako utvrđeno i posednuto sa oko 150 graničara. Garnizon je, pored toga, imao i teško naoružanje: jedan top i jedan teški minobacač. Zbog toga je po-

kušaj 1. bataljona Prešernove brigade da 13. oktobra na prepad zauzme Zgornju Soricu pretrpeo neuspeh.

Uspešniji je bio napad 2. bataljona, 14. oktobra, na žandarmerijsko uporište u Javorjima, severno od Poljana. Do napada na Javorje je došlo upravo tada kada su se žandarmi pripremali za odlazak u Poljane. Naime, nemačka komanda za Gorenjsko došla je do zaključka da se manja i isturena žandarmerijska uporišta, usled jakog partizanskog pritiska, neće moći održati i odlučila je da se njihove posade koncentrišu u susedne jače žandarmerijske stanice. Napad 2. bataljona na Javorje sprečio je već planirano izvlačenje žandarma. Njihova dalja sudbina bila je neizvesna sve do idućeg dana kada je u Javorje napadnutim žandarmima stiglo ojačanje iz Poljana i Kranja. O tome svedoči sledeći dokumenat:

»Čim smo na taj način bili ojačani, ispraznili smo obe zgrade i oko 19.30 preselili žandarmerijsku stanicu Javorje u Poljane. U napad, usled jake vatre sa strane bandita, nismo mogli preći. Na našoj strani nema poginulih ni ranjenih.«³⁶

Povlačenjem neprijatelja iz Javorja naše jedinice su dobile mogućnost da brdovito zemljište između Poljanske i Selske Sore, koje se spajaju u Soru u samoj Škofjoj Loki, koriste kao polaznu bazu za dalje napade na ostala uporišta u ovim dolinama.

Posle napada na Javorje brigada je bila povučena u bivše italijanske kasarne na Crnom vrhu iznad Novaka i u Davču, gde se pripremala za nove zadatke. Komanda Triglavске divizije je, naime, odlučila da snage Prešernove brigade, Gorenjskog odreda i Tolminske brigade napadnu žandarmerijska uporišta u Zeleznikima i Selcama u Selskoj dolini, likvidira ih i na taj način stavi pod svoju kontrolu. Ovim putem bila bi oslobođena gotovo čitava Selška dolina i bio bi otvoren put za širenje oslobođene teritorije preko Jelovice prema Bohinju, Bledu i Kranju.

Na osnovu ovakve operativne zamisli Tolminska brigada je dobila zadatak da jednim delom snaga blokira neprijateljeve "arnizone u Zgornjoj Sorici, Petrovom brdu (na sedlu gde se put iz Selške doline spušta u Bašku Grapu)

³⁶ Zb. VI, knj. 7, dok. 319 (izveštaj žandarmerijske stanice Poljane od 16. 10. 1943).

i u Podbrdu, a drugim delom napadne uporište u Zeleznikima.

Prešernova brigada je dobila zadatak da napadne i likvidira uporište u Selcama. Za ovaj zadatak bila je ojačana jednim protivtenkovskim topom i jednim teškim minobacačem.

Gorenjski odred, koji je tada u svom sastavu imao tri čete i tri minerska voda, dobio je zadatak da demonstrativnim napadima uznemirava neprijatelja u Poljanskoj dolini i ujedno da jakom zasedom na putu, koji iz Skofje Loke po vododelnici Poljanske i Selške Sore vodi prema planini Blegoš, obezbedi izvršenje zadatka jedinicama Prešernove i Tolminske brigade.

Noću 19/20. oktobra Prešernova brigada je izvršila pokret iz kasarni na Crnom vrhu i iz Davče i prebacila se na Martinj vrh kako bi se najkraćim putem spustila u dolinu. Međutim, Nemci su preko svojih agenata koji su se nalazili u našim jedinicama saznali za pripreme i ciljeve planiranog napada. Stanovništvu u Selškoj dolini bilo je zabranjeno svako kretanje van naseljenih mesta. Na zahtev nemačkog komesara u Zeleznikima u Selšku dolinu je bio upućen polubataljon 499. rezervnog dopunskog bataljona iz Skofje Loke zajedno sa 9. četom 112. dopunskog artiljerijskog puka iz Zebaha (Seebach) kod Beljaka u Koruškoj.³⁷ Ukupno pojačanje iznosilo je oko 300 vojnika sa dve haubice. Prešernova brigada je, međutim, uprkos dolasku neprijateljevog ojačanja u Selca nastavila pokret unapred predviđenim položajima. Prvi bataljon je napadao Selca, a 2. Sotesku, ispred Skofje Loke, sa zadatkom da zatvori put koji iz Skofje Loke vodi dolinom Selške Sore prema Selcama i Zeleznikima. Međutim, 1. bataljon je u poslednji čas odustao od napada.

Zaseda 2. bataljona ostala je na položajima u Soteski čitavo prepodne i tom prilikom napala jedan neprijateljev kamion sa vojnicima i nanela mu nepoznate gubitke. Od-

Zb. VI, knj. 7, dok. 158;

499. rezervni dopunski bataljon stacionirao se u Skofjoj Loki, ali radi pritiska Vojkove brigade na Sovodenj jedan njegov deo (oko 250 vojnika) bio je hitno upućen u Gorenju Vas i Trebiju zajedno sa pomenutom 9. četom (90 vojnika). Obe jedinice su se vratile u Škofju Loku 18. oktobra.

mah zatim iz Skofje Loke putem prema Blegošu krenula je neprijateljeva kolona jačine oko 250 vojnika (verovatno delovi 19. SS policijskog puka ili tzv. akcionog žandarmarijskog bataljona koji je bio formiran u tim danima). Pošto je postojala opasnost da 2. bataljon bude odsečen, odlučeno je da se i on povuče. Povlačenje su izvršile i jedinice Tolminske brigade. Za izvesno vreme moralo se odustati od napada na Selca i Zeleznike.

Mada se planovi o oslobođenju Selške doline nisu ostvarili, ipak su akcije Prešernove i Tolminske brigade posredno omogućile postizanje uspeha Vojkove brigade. Ova brigada je u to vreme dejštovala protiv neprijateljevih uporišta na širem području Poljanske doline (Sovodenj, Trebija i Ziri). Sve dok se polubataljon 499. rezervnog dopunskog bataljona i 9. četa 112. dopunskog artiljerijskog puka zadržavala u Gorenjoj Vas, Trebiji i Sovodnju, brigada nije mogla imati uspeha. Čim su ove jedinice morale da se prebace u Selšku dolinu radi sprečavanja partizanskog napada na Selca i Zeleznike, Vojkova brigada je ojačala pritisak na uporište u Svobodnju i prinudila neprijatelja da se 19. oktobra povuče u Gorenju Vas. Četiri dana kasnije to isto je morala da učini i jedinica neprijatelja u Žiriju.

Time se završio prvi deo jesenje ofanzive jedinica Triglavске divizije na području Selške i Poljanske doline. Pod snažnim pritiskom jedinica Prešernove, Vojkove i Tolminske brigade, kao i Gorenjskog odreda neprijateljeva komanda je morala da isprazni sve pogranične garnizone, sem u Petrovom brdu i Zgornjoj Sorici, te da se ograniči na odbranu značajnijih uporišta u samoj dolini. Posle toga, neprijatelj je u Selškoj dolini zadržao samo pet uporišta (Petrovo brdo, Zgornja Sorica, Zelezniki, Selca i Praprotno), a u Poljanskoj dolini tri (Trebija, Gorenja Vas i Poljane). Partizanska oslobođena i poluoslobođena teritorija se na taj način proširila iz Slovenačkog primorja preko bivše granice i duž vododelnice između Poljanske i Selške Sore gotovo do same Skofje Loke.

U takvoj situaciji pokazalo se da je neophodno da se Prešernova brigada i brojno ojača. Gorenjski odred dobio je zadatak da otpočne intenzivnu mobilizaciju i da nove borce pretežno šalje u Prešernovu brigadu. Međutim, bri-

gada je naglo porasla krajem oktobra putem kompletno dobijenih bataljona iz Dolomitiskog odreda i Tolminske brigade. Operativni štab za zapadnu Sloveniju 17. oktobra je rešio da iz Dolomita povuče Dolomitski odred, da ga rasformira i podeli između Prešernove i Vojkove brigade.³⁸

Tim putem se 2. bataljon Dolomitiskog odreda pretvorio u 3. bataljon Prešernove brigade, a 4. bataljon ovog odreda podeljen je po brigadnim jedinicama.

U međuvremenu, 26. oktobra, naredbom nove komande 3. operativne zone³⁹ u sastav Prešernove brigade ušla je i Tolminska brigada. Tako je Prešernova brigada dobila 4. i 5. bataljon. Pored pet bataljona, brigada u svom sastavu sada ima prateću četvu, a nešto kasnije su formirane i neke nove jedinice: štabna patrola, dopunska četa (uvežbavanje novih boraca radi njihove naknadne podele po bataljonima) i pionirska četa.

Do većih promena je tom prilikom došlo i u štabu brigade. Za novog komandanta postavljen je Franc Jereb Slavko,⁴⁰ koji je do tada bio zamenik komandanta Tolminske brigade, a za njegovog zamenika Albin Drolc Krtina (pre toga komandant 2. bataljona). Za političkog komesara brigade postavljen je Ludvik Petelinšek Črt (ranije komesar 1. bataljona), a za njegovog zamenika Frane Copi Borotin (ranije komandant Tolminske brigade). Za načel-

³⁸ Odmah posle kapitulacije Italije u Dolomitima je formiran drugi Dolomitski odred (prvi je na tom području dejstovao u 1942. i početkom 1943. godine) koji je već u prvim danima oktobra imao oko 250 boraca, a prilikom stupanja u Triglavsku diviziju, prema nekim podacima, najmanje 500 boraca.

Kasnije se pokazalo da je odluka o rasformiranju odreda bila pogrešna. Prazninu, koja je ostala u Dolomitima posle odlaska odreda, iskoristio je neprijatelj za formiranje novih domobranskih jedinica i uspostavljanje velikog broja novih uporišta. Kasnije su naše jedinice pokušavale da stanje u Dolomitima izmene silom, ali tada je bilo već prekasno.

³⁹ Glavni štab NOV i POS je Naredbom od 17. oktobra ukinuo Operativni štab za zapadnu Sloveniju, a umesto njega formirao komandu 3. operativne zone.

⁴⁰ Branko Karapandža Matjažek, koji je do tada bio vršilac dužnosti komandanta Prešernove brigade, naimenovan je za zamenika političkog komesara Triglavske divizije.

nika štaba brigade postavljen je Rudolf Hribernik Svarun (pre toga komandat Dolomitskog odreda).

Službe u štabu, bar u početku, bile su dosta slabo razvijene i sa nedovoljnim brojem ljudi. U štabnoj patroli, pored njenog komandira, nalazili su se još intendant, obaveštajac, lekar sa bolničarkom, tri pisara, tehnički intendant, propagandist, vojni dopisnik i »referent za pevanje«. Sredinom novembra štabna patrola je bila reorganizovana. Tom prilikom u štabu brigade formirani su sledeći odseci: operativni,⁴¹ obaveštajni, intendantski, sanitetski, tehničko-intendantski, kulturno-propagandni, administrativni i vojni sud. U širi štab brigade ulazio je i sekretar brigadnog SKOJ-a.

Slična organizacija postojala je i u bataljonima sa razlikom što bataljoni nisu imali odseke, već odgovarajuće referente (operativca, obaveštajca, intendanta, oružara, bolničara, pisara itd.). Komande bataljona bile su sastavljene od komandanta, njegovog zamenika, političkog komesara i njegovog zamenika. Načelnika štaba nije bilo. Svaki bataljon je imao sekretara SKOJ-a.

U četi su komandir i politički komesar imali svoje zamenike, a kod komande čete postojali su obaveštajac, bolničar i kuriri.

Vodom su komandovali vodnik i politički delegat, koji su bili bez formacijskih zamenika, pa su ih prema potrebi zamenjivali odgovarajući desetari.⁴²

⁴¹ Iz Tolminske brigade je u Prešernovu brigadu došao za operativnog oficira Bojan Hojan Marko, koji je mesecima održavao veze između rukovodstva nemačkog Gestapoa na Bledu i nekih članova Pokrajinskog komiteta KPS za Gorenjsko i koji je bio kasnije (februara 1944) raskrinkan kao neprijateljski agent.

⁴² Zb. VI, knj. 7, dok. 193, 208, 226, 229, 244, 245, 271, 276, 288, 310, 311, 313, 317 i 319; Zb. VI, knj. 8, dok. 5, 15, 157, 158 i 180;

CK SKS, III-OK/43 (izveštaj rejonskog komiteta KPS Skofja Loka od 25. 10. 1943);

HRP (»Politički dnevnik 7. U. B. Franceta Prešerna« — u daljem tekstu Politički dnevnik — otkriven je tek nedavno i čuva se u IIRP u Ljubljani);

IIRP (Lado Ambrožič: »Osvobodilni boj primorskega ljudstva«, rukopis, str. 37—145);

Tolminski muzej (sećanja iz NOB u Novakima);

SUB NOR Slovenije (sećanja Veljka Križnika, Karla Leskovca, Valentina Repinca, Antona Rozmana i Franca Srnela Dušana)

Nakon izvršene reorganizacije brojno stanje Prešernove brigade povećano je na gotovo 800 boraca. Posle završenih poslova oko organizacione strukture jedinica odlučeno je da Vojkova i Prešernova brigada produže čišćenje Poljanske doline od neprijateljskih garnizona. U tom cilju Vojkova brigada je dobila zadatak da napadne i osvoji žandarmerijsku stanicu u Trebiji, na putu iz Gorenje Vasi za Žiri. Ovaj garnizon je bio ojačan jednim delom žandarmerijsko-graničarske posade, koja se 23. oktobra povukla iz Žirija. Zadatak Prešernove brigade bio je da blokira garnizon u Gorenjoj Vasi i kontroliše ostale garnizone u Poljanskoj i Selškoj dolini. U tom cilju 1. bataljon je poseo položaje na sektoru Mlake sa zadatkom da iz Škofje Loke kontroliše i obezbeđuje leđa ostalih jedinica brigade. Drugi bataljon, prema nepotpunim podacima, poseo je položaje na sektoru Farjeg potoka i kontrolisao uporišta u Žgornjoj Sorici, Železnikima i Selcima. Treći bataljon se nalazio na sektoru Javorja i Gabrške gore i kontrolisao garnizon u Poljanama. Četvrti bataljon poseo je položaje na sektoru Suše sa zadatkom da blokira Gorenju Vas i 5. bataljon na sektoru Voljake sa istim zadatkom. Stab brigade se nalazio kod 4. bataljona.

Jedinice Triglavске divizije prešle su u napad 28. oktobra. Vojkova brigada je napala žandarmerijsko-graničarski garnizon u Trebiji, a 4. i 5. bataljon Prešernove brigade ojačali su pritisak na Gorenju Vas. Jedinicama Prešernove brigade ovde se priključio i 4. batalion Dolomitskog odreda. Od uznemiravajućih dejstava minobacačima i mitraljezima prešlo se u pravi napad radi zauzimanja bar jednog dela Gorenje Vasi. To je delimično i uspelo, pa se neprijatelj iz nekih isturenih utvrđenja povukao u unutrašnjost uporišta. U Gorenjoj Vasi se tada zajedno sa ojačanjima nalazilo više stotina neprijateljevih vojnika, žandarma i graničara sa artiljerijom i minobacačima.

Neprijateljeva komanda je brzo došla do zaključka da se ni garnizon u Trebiji, koga je napadala Vojkova brigada, neće moći duže vremena suprotstavljati partizanskim napadima, pa je odlučila da se to uporište napusti i da se njegovi branioci povuku u Gorenja Vas. Ali, zbog jakih

partizanskih snaga oko Trebije i Gorenje Vasi oni sami nisu bili u stanju da to učine. Stoga je nemačka komanda 29. oktobra uputila u Gorenju Vas nova pojačanja, između ostalog i jedan deo, a možda i čitav akcioni žandarmerijski bataljon pod komandom kapetana Henela (Hönel).⁴³ Zadatak ove jedinice je bio da oslabi partizanski obruč oko Gorenje Vasi, probije se putem preko Hotavlja u Trebiju, deblokira tamošnji garnizon i omogući mu da se evakuiše u Gorenju Vas.

U to vreme na položajima severno i zapadno od Gorenje Vasi u prvoj liniji nalazio se samo novopristigli 4. bataljon Dolomitskog odreda, dok su se 4. i 5. bataljon Prešernove brigade nalazili na položajima (Gorenje brdo, Hlavče njive) u drugoj liniji. U napad na položaje 4. bataljona Dolomitskog odreda krenulo je oko 500 Nemaca.⁴⁴ Bataljon je prihvatio borbu, ali se zbog osetne neprijateljeve nadmoćnosti morao povući. Bez potrebe i bez pružanja otpora povukli su se i 4. i 5. bataljon. Na taj način neprijatelj je dosta lako i bez većih gubitaka ostvario prvi deo svog zadatka. Put prema Trebiji bio je slobodan i Nemci su, uz jaku pratnju, poslali kolonu praznih kamiona po posadu i opremu tamošnjeg garnizona. Međutim, borci Vojkove brigade su pojačali pritisak i vatru na neprijatelja, tako da se polovina kamiona vratila prazna, te su jedinice Vojkove brigade u Trebiji zaplenile prilične količine raznog vojnog materijala.

Prešernova brigada u borbama iznad Gorenje Vasi 29. oktobra nije pretprela veće gubitke, ali se desilo nešto neprijatnije. Njen 4. i 5. bataljon bili su sastavljeni od boraca iz okoline Tolmina i Baške Gripe. Jedan deo ovih boraca je bez ikakvog pitanja i dozvole od strane komande napustio jedinice i krenuo svojim kućama. Za njima su bile upućene patrole kako bi ih ponovo prikupile i vratile u brigadu, ali bez ikakvog uspeha. Oni su se naknadno uključili u primorske partizanske jedinice, ali za Gorenj-

⁴³ Zb. VI, knj. 8, dok. 180 na osnovu toga što se tada u Gorenjoj Vasi nalazila i artiljerija moguće je zaključiti da se u Gorenju Vas ponovo vratio i polubataljon 449. rezervnog bataljona sa 9. artiljerijskom četom.

⁴⁴ Zb. VI, knj. 8, dok. 54.

sko nisu hteli ni da čuju. Slučaj nije jedini, ali je veoma karakterističan za početnu etapu razvoja Narodnooslobodilačke vojske u ovom delu Slovenije. Naše jedinice u organizacionom pogledu još nisu bile dovoljno čvrste, a njihov komandni kadar nedovoljno autoritativan.

Nemačka obaveštajna služba je sve to odmah registrovala, a vojna komanda na Bledu zaključila da je garnizon u Gorenjoj Vasi, zajedno sa većim delom onih garnizona koji su se u toku oktobra povukli u Gorenju Vas iz evakuisanih pograničnih uporišta, sposoban da se sam brani, pa je sva pojačanja povukla. Da bi sprečila pritisak partizanskih jedinica vododelnicom Poljanske i Selške Sore prema Skofjoi Loki, odlučila je da akcioni žandarmerijski bataljon ponovo posedne Javorje i održava vezu između garnizona u Poljanskoj i Selškoj dolini. Ovaj bataljon je 30. oktobra na putu iz Gorenje Vasi stigao u Poljane, a zatim krenuo ulevo dolinom Volče u pravcu Javorja. Međutim, u selu Volče tada se nalazio 3. bataljon Prešernove brigade na položajima iznad sela. Sa neprijateljevim izviđačkim delovima bataljon nije imao većih teškoća, pa ih je lako odbacio dolinom u pravcu Poljana. Čim je neprijatelj zaključio da će se dolinom veoma teško probiti, napao je položaje 3. bataljona sa dve strane — iz pravca Poljana i iz pravca Gorenje Vasi — sa namerom da ga potisne u dolinu, okruži i tamo uništi. Međutim, neprijatelj nije mogao ovu svoju nameru da realizuje. U dva navrata bio je odbijen i pretrpeo osetne gubitke. Borci 3. bataljona us trajali su na svojim položajima sve dok ih neprijatelj nije počeo zaobilaziti. Tada se neprijatelj probio u Javorje, ali tek posle teških borbi i sa osetnim gubicima. Naši izveštaji govore da je u tim borbama neprijatelj izgubio tridesetak vojnika.⁴⁵

Neprijatelj je tom prilikom, pored Javorja, poseo i susedna sela Mlaku, Podvrh, Brinje, a u Podbrdo dovukao čak i topove. Na taj način neprijatelj je držao veoma značajne položaje i sve dok su oni bili u njegovim rukama našim jedinicama bilo je nemoguće da dejstvuju po nemačkim uporištima u dolinama Poljanske i Selške Sore.

⁴⁵ Zb. VI, knj. 8, dok. 54.

Analogno ovakvoj situaciji morala je i komanda Prešernove brigade da izmeni raspored svojih bataljona. Prvi i 2. bataljon su poseli položaje na sektoru Martinj vrh i Gorenje Zetine blokirajući neprijatelja na širem sektoru Javorja. Treći bataljon se nalazio u Jelovici ispod Blegoša i kontrolisao garnizon u Gorenjoj Vasi, a ostaci 4. i 5. bataljona prikupljali su se u kasarnama na Čрном vrhu iznad Novaka.

Upravo u tim danima sručio se na 3. bataljon težak udarac. Neprijatelj u Gorenjoj Vasi bio je obavešten da se u malom selu Jelovici ispod Blegoša zadržava oko 140 partizanskih boraca.⁴⁶ Znajući da bi njihov ispad u tom pravcu od partizana bio na vreme primećen i osujećen, odlučio se za neobičan način napada na 3. bataljon. Na Hlavče Njive izašao je sa više teških minobacača i dva do tri protivtenkovska topa. Naša ^atrola primetila je prikupljanje neprijatelja na Hlavčim Njivama i o tome je obavestila štab 3. bataljona. Mada je postupak neprijatelja bio neshvatljiv, zbog velikog odstojanja (3—4 kilometra) niko u štabu nije u tome video izvor neposredne opasnosti. Iznenada je po maloj Jelovici počela da pljušti »kiša« grana i mina. Upalile su se prve zgrade. Iznenadeenje je bilo potpuno. Među borcima, koji su bili ubeđeni da ih neprijatelj napada iz neposredne blizine, došlo je do panike. Povlačili su se u šumicu iznad sela. To je bilo još gore rešenje. Neprijatelj je na to već ranije računao ili je to primetio osmatranjem, pa je vatru svojih minobacača i topova preneo sa sela na šumicu. Uspeh je bio gotovo potpun, a bataljon razbijen. U tom vatrenom naletu poginulo je osam boraca, a ranjenika je bilo neuporedivo više.

Ovo je bio kraj 3. bataljona, bar u dotadašnjem sastavu. Stab brigade je već sutradan rasformirao bataljon i njegove borce podelio u ostale bataljone. Posle toga je 4. bataljon postao treći, a 5. bataljon četvrti. Prema tome, brigada je od tog dana imala samo četiri bataljona.

Glavni zadatak 1. i 2. bataljona u to vreme bio je sprečavanje neprijateljevih ispada sa sektora Javorja prema zapadu, a i napadi na njegova isturena uporišta sa

⁴⁶ IIRP, n.a., fase. 7-II (izveštaj žandarmerijske stanice Gorenja Vas od 18. 11. 1943).

namerom da se neprijatelj prinudi na povlačenje. Takvo uporište bilo je i u Brinju, odakle su odlazile neprijateljeve patrole prema Žetini i vojnom putu na Blegoš radi presretanja partizanskih kurira i patrola.

Prvi pokušaji da se neprijatelj izbací iz Brinja bili su neuspešni. Tek 10. novembra borci 1. bataljona su uspeli da nemački garnizon u Brinju prinude na povlačenje u Javorje. U toku iste noći neprijatelj je evukuisao i Javorje, Podvrh i Mlaku. Pomenuta sela su odmah posele jedinice Gorenjskog odreda i porušile utvrđenja koja su Nemci ostavili za sobom.

U prvoj polovini novembra jedinice Prešernove brigade izvele su još nekoliko manjih, ali dosta uspešnih akcija. Osmog novembra jedna veća grupa boraca iz 2. i 4. bataljona je zajedno sa pionirskom četom neprimetno ušla u šumu Škofju Loku i iz tekstilne tvornice odnela veću količinu materijala za zimsko rublje. Dva dana kasnije značajan uspeh je postigla i jedna patrola, koja se uvukla u Gorenju Vas i iznenadnom vatrom po okupljenim neprijateljskim vojnicima nanela neprijatelju teške gubitke. Prema našim obaveštajnim podacima, neprijatelj je tom prilikom izgubio sedam vojnika. Treba istaći i uspeh koji je 28. oktobra postigao minerski vod brigade. On je porušio železnički most kod Grahova na pruzi Gorica-Podbrdo, zarobio više bersaljerskih vojnika koji su čuvali prugu i zaplenio pet puškomitraljeza i 34 puške.

Sredinom novembra stanje u Gorenjskom se, bar prividno, ustalilo. Nemci su se zadovoljili time da zadrže samo značajnija uporišta u Selskoj i Poljanskoj dolini, čije garnizone su ojačali, dok su pogranične predele i teritoriju između Poljanske i Selške doline prepustili partizanima. Više od toga naše jedinice nisu mogle postići. One su bile brojno jake, ali neiskusne i u organizacionom pogledu nedovoljno čvrste. U otvorenim borbama sa neprijateljem iz zasede mogle su ipak da postignu dosta značajne uspehe, ali se na skoro nikakve uspehe nije moglo računati ako bi se napadala jako utvrđena uporišta.⁴⁷

⁴⁷ Zb. VI, knj. 8, dok. 15, 54, 66, 152, 157, 158, 164, 167, 171, 180 i 181; Zb. VI, knj. 9, dok. 4; IIRP, fase. 9-III (vojni izveštaji štaba Prešernove brigade od 28. 10. 1943. do 12. 11. 1943);

Neprijatelju su bile dobro poznate naše slabosti, ali i to da mi postajemo svakim danom sve organizovaniji, iskusniji i jači. Od velikog značaja za dalji razvoj Triglavske divizije i njenih brigada bilo je postojanje oslobođene teritorije.

Oslobođena teritorija na operativnom području Triglavske divizije obuhvatala je, pre svega, Cerkljansko do Baške Grape, Šebreljsku visoravan zapadno od reke Idrije, jedan deo idrijskog sektora, Zirovsko i pogranično područje između Poljanske i Selške Sore. Na oslobođenoj teritoriji bili su uspostavljeni organi narodne vlasti, kao i vojni pozadinski organi (komanda idrijskog vojnog područja, komanda mesta i partizanske straže).

Osnovni zadatak tih organa bio je rasterećenje operativnih jedinica od raznih pozadinskih poslova. Oni su preuzeli na sebe brigu o mobilizaciji, sanitetskoj službi u pozadini, saobraćaju, prikupljanju hrane i opreme za operativne jedinice, o gradnji skladišta i radionica, obaveštajnoj službi i borbi protiv neprijateljevih agenata i sabotera itd.

Mada je komanda idrijskog vojnog područja bila potčinjena komandi 3. operativne zone, ona je radila, pre svega, za potrebe Triglavske divizije. Njeni niži organi su bile komanda mesta za Cerkno, Cepovan, Vojsko, Crni vrh iznad Idrije i Ziri. Komande mesta su u svim većim naseljenim mestima organizovale partizanske straže u koje su uključivani za operativnu vojsku nesposobni muškarci od 18 do 45 godina starosti, pa i mlađi ili stariji muškarci i žene.

Pozadinske vojne vlasti osposobile su komunikacije i na nekim relacijama, na primer Cerkno — Ziri, uspostavile saobraćaj kamionima. Naročita pažnja se posvećivala prikupljanju oružja, municije i opreme, koja se još mogla

IIRP, n.a., fase. 7-II (izveštaj žandarmerijske stanice Gorenja Vas od 18. 11. 1943);
Politički dnevnik;
Rakušov dnevnik;
Nograškov dnevnik;
SUB NOR Slovenije (sećanja Rudolfa Hribernika Svaruna, Petra Krajnika Zina i Karla Leskovca).

naći u napuštenim italijanskim kasarnama i bunkerima duž nekadašnje granice, i organizovanju raznih radionica obučarskih, krojačkih, oružarskih itd. Takve radionice bile su formirane i za potrebe pojedinih brigada. Pozadinska baza Prešernove brigade sa svim tim radionicama bila je na sektoru sela Novaka na zapadnim padinama Crnog vrha i Blegoša.

Neprijatelj je bio svestan od kakvog je značaja partizanska oslobođena teritorija za snabdevanje brigada materijalom i popune ljudstvom. Zato je svaki njegov veći udar bio usmeren na razbijanje oslobođene teritorije. Terorisanjem stanovništva, traganjem za partizanskim skla-dištima, bolnicama, radionicama i drugim ustanovama neprijatelj je težio da za duže vremena dezorganizuje i para-liše rad partizanske pozadine.

Nesumljivo da je i to bio jedan od ciljeva njegove ve-like ofanzivne akcije, koju poznajemo pod imenom »Tra-ufo«. Da bi sprečio pritisak Triglavске divizije u Dolomite i u pravcu železničke pruge Ljubljana — Kranj — Radov-ljica — Jesenice, neprijatelj je odlučio da jakim snagama okruži područje Dolomita, zatim zapadni deo Gorenjskog i Cerkljansko, postepeno steže obruč i partizanske jedinice potisne na planinski masiv Blegoš i Crni vrh iznad Novaka i tamo pristupi njihovom uništenju.

Za izvršenje tog zadatka nemačka komanda je dobila prilične snage u ukupnoj jačini od oko 25.000 ljudi, i to:

— 14. i 19. SS policijski puk, koji su sa polaznih po-ložaja na liniji Bohinjska bistrica — Bled — Radovljica — Kranj nastupali preko Jelovice u Selšku dolinu;

— 132. grenadirski puk 44. grenadirске divizije, koji je sa linije Kranj — Skofja Loka — Ljubljana nastupao preko istočnog dela Dolomita u zapadnom pravcu;

— 134. grenadirski puk iste divizije i 44. izviđačka grupa nastupali su sa linije Ljubljana — Vrhnika — Dole-nji Logatec prema severu;

— Gerversova borбena grupa sa delovima 901. nas-tavnog tenkovskog grenadirskog puka, 2. bataljonom 138. rezervnog puka brdskih lovaca, dopunskim bataljonom 162. pešadijske divizije, bataljonom planinskih lovaca »Hajne«

(»Heine«)⁴⁸ SS bataljonom kraških lovaca i delovima bataljona italijanske fašističke milicije dobila je zadatak da se preko Idrije i dolinom reke Idrije probije na Šentviškogorsku visoravan, ostavljajući za sobom zasede, i dalje duž Bače, pa da na taj način sastavi obruč oko Triglavske divizije.

Neprijatelj je otpočeo posedanje polaznih položaja već 11. novembra, a dva dana kasnije sve njegove jedinice bile su već spremne za početak akcije.

U to vreme Triglavsko divizija sa Gradnikovom brigadom⁴⁹ bila je raspoređena na položajima između Idrije i Žirija. Jedinice Gradnikove brigade upadale su u unutrašnjost Dolomita. Vojkova brigada bila je na Zirovskom vrhu, a Prešernova brigada na širem području Blegoša i Crnog vrha iznad Novaka. Zadatak Prešernove brigade bio je da brani Cerkljansko i sprečava nastupanje neprijatelja iz pravca Poljanske i Selške doline.

Nemačke jedinice su otpočele nastupanje sa polaznih položaja 13. novembra a da to Triglavsko divizija skoro nije ni primetila. Neprijatelj je nastupao preko Jelovice i Dolomita, ali tamo nije bilo naših operativnih jedinica. Istog dana krenula je iz Idrije kolona neprijatelja otprilike od oko 700 ljudi ojačana oklopnim kolima i tenkovima. S obzirom na to da je na ovom pravcu Gradnikova brigada ostavila samo manje zasede, neprijatelj se bez većih teškoća probio na raskrsnicu puteva u Zelinu. Odatle je jednim delom produžio prema Reki, a drugim u Cerkno gde je stigao 14. novembra. Duž puta Idrija — Cerkno neprijatelj je ostavio zasede i istovremeno patrolirao oklopnim kolima. Na taj način je 14. novembra Triglavskoj diviziji bio presečen put za povlačenje u dublju pozadinu prema Cepovanu i Trnovskoj šumi.

⁴⁸ Bataljon »Hajne«, koji je bio formiran početkom septembra 1943. u Beljaku u Koruškoj posle ofanzive »Traufe«, razmestio se u Idriji, gde je kao sastavni deo 139. rezervnog puka brdskih lovaca 188. rezervne pešadijske divizije ostao do sredine avgusta 1944.

⁴⁹ III SNOUB Ivana Gradnika uključila se u Triglavsku diviziju u prvim danima novembra 1943. godine neposredno posle spajanja sa Goričkom brigadom. Brigada je imala pet bataljona i preko 1.400 boraca.

Mada se neprijatelj iznenada probio u centar oslobođene teritorije Triglavske divizije, njena opšta situacija još nije bila kritična i ona je imala dosta prostora za manevrisanje.

Međutim, situacija se bitno pogoršala u toku sledeća dva-tri dana kada se neprijatelj preko Jelovice i preko Dolomita već sasvim približio položajima naših jedinica, a svaki pokret bio otežan dubokim snegom koji je počeo da pada dan-dva ranije.

Najpre su se sa delovima 134. grenadirskog puka sukobile jedinice Vojkove brigade na Zirovskom vrhu. U noći 15/16. novembra one su se povukle na suprotnu stranu Zirovske doline. Idućeg dana došlo je do sukoba jedinica Gradnikove brigade na sektoru Vrsnika i Razpotja iznad Idrije sa delovima 132. grenadirskog puka. Neprijatelj je bio nadmoćniji, a snežna vejavica i magla omogućavale su razna iznenađenja i okruženje naših jedinica, pa su se i one morale povlačiti prema severu. Jedan deo Gradnikove brigade uspeo je da se odvoji od neprijatelja, probije kroz njegov raspored, obiđe u toku noći Idriju i tako se izvuče iz obruča i dođe na sektor Crni vrh iznad Idrije.

U toku 17. novembra Gradnikova i Vojkova brigada su se po dubokom snegu, bespuću, preko jaruga i skoro okomitih padina pod borbom povlačile prema severu. Vojkova brigada je tako stigla na Cerkljanski vrh, odakle se jedan njen bataljon u toku noći prebacio preko reke Idrijce na Šebreljsku visoravan. Gradnikova brigada je krenula preko Oselice ka Leskovici, gde je vodila tešku borbu sa neprijateljskom kolonom, koja je tu stigla iz pravca Gorenje Vasi.

U obruču se još uvek nalazilo deset bataljona: po tri iz Vojkove i Gradnikove brigade i četiri bataljona iz Prešernove brigade, koja do 18. novembra još nije imala kontakta sa neprijateljem. Obruč se sve više sužavao i pretila je opasnost da divizija bude razbijena.

Međutim, to se nije dogodilo iz dva razloga. Prvo, neprijatelj se zbog dubokog snega kretao skoro isključivo putevima i stazama, pa je tako ostavljao nedovoljno kontrolisane predele preko kojih su naše jedinice mogle u većini slučajeva da bez borbe izađu iz obruča. Drugo, nemačka komanda je još u toku izvođenja ofanzive izvlačila

pojedine delove i upućivala ih na italijanski front, te su zbog toga bili razređeni ne samo položaji na frontu ispred jedinica Triglavske divizije već i njegova pozadina gde su jedinice, koje su se izvukle iz obruča, ponovo preuzimale inicijativu.

Sto se tiče Prešernove brigade, njen 1. bataljon se 18. novembra priključio Vojkovoj brigadi na njenom putu za Cerkljanski vrh, te iste noći prešao hirovitu Idrijcu, a zatim se popeo na Sebrelljsku visoravan gde je sačekao završetak ofanzive »Traufe«. Stab brigade sa prištapskim jedinicama i 4. bataljonom 18. novembra se nalazio na sektoru Robidnice, gde je došlo do prvog sukoba sa neprijateljem, a zatim se povukao u Davču. Ali ni tamo nije bilo moguće ostati, pošto su nemačke policijske jedinice, koje su preko Jelovice stigle u Selšku dolinu, počele pretraživati i taj sektor. Stoga su jedinice Prešernove brigade još u toku noći krenule u Labinje iznad Cerkna. Međutim, Nemci su produžili za njihovim tragom, stigli ih i sutradan oko jedanaest časova ponovo napali. Mada je sastav naših jedinica koje su se tada nalazile u Labinjama bio veoma šaren, ipak su one ustrajale na položajima sve do mraka, a zatim se u potpunom redu povukle u Jesenicu, koja je bila van zahvata nemačkih trupa.

Dok su 1. i 4. bataljon, štab brigade i razne prištapske jedinice relativno dobro prošle u ofanzivi, dotle se to za 2. i 3. bataljon ne bi moglo reći.

Već 17. novembra 2. i 3. bataljon su dobili zadatak da sa Crnog vrha iznad Novaka prebace tri teška i sedam lakših ranjenika preko Selške doline u partizansku bolnicu u blizini Prtovča. Pored toga, bataljonima se pod komandom tadašnjeg načelnika štaba Rudolfa Hribernika Svaruna priključilo oko šezdesetak Engleza.⁵⁰

Marš sa Crnog vrha iznad Novaka preko Farjeg potoka u dolinu Selške Sore i po veoma strmim padinama Ratitovca prema Prtovču bio je veoma naporan i za normalne uslove, a naročito u uslovima kada je na nekim

⁵⁰ To su bili nekadašnji italijanski vojni zarobljenici koji su prilikom kapitulacije Italije pobjegli iz logora i stigli u Slovenačko primorje. Za borbu sa Nemcima nisu bili raspoloženi, pa nisu hteli da prihvate ni oružje računajući na bolji postupak od strane Nemaca ako ih zateknu bez oružja u rukama.

mestima bilo snega više od jednog metra. Marš je trajao celu noć i jedinice su stigle u Prtovč ujutro 18. novembra. U toku marša nije bilo susreta sa neprijateljem, ali je bila data uzbuna odmah nakon dolaska u Prtovč. Iz susednog sela Podlonka nailazila je neprijateljeva kolona, ali je s obzirom na dobre položaje ispred Prtovča bila dosta lako odbačena. Pošto je bio osujećen povratak 2. i 3. bataljonu na Crni vrh iznad Novaka, rukovodstvo je odlučilo da preda ranjenike u bolnicu, a zatim da se pre nego što svane padinama Ratitovca prebace u pravcu Torke. Pre nego što su bataljoni stigli na cilj, u Prtovču se začula pucnjava. Kasnije se saznalo da je nakon odlaska bataljona Prešernove brigade u Prtovč stigla jedna odredska četa u nameri da se tamo odmori, a pri tome se nije dovoljno bila osigurala. Nemci su je iznenadili i tom prilikom jednog borca ubili, a četvoricu zarobili. Zatim je nemačka kolona produžila tragovima 2. i 3. bataljona Prešernove brigade.

Na sedlu između Prtovča i Torke kolonu je sačekala u zasedi jedna četa 2. bataljona. Zbog dubokog snega i strmih padina neprijatelj je nije mogao ni obići ni probiti njene položaje. Opasnost je, međutim, pretila i sa suprotne strane, od Zgornje Sorice. Otuda je prema Torki krenula jača grupa neprijatelja i malo je nedostajalo da ona izbije pre 1. bataljona na dominantan vis iznad Torke. Da se to dogodilo, 2. i 3. bataljon bi se našli u veoma kritičnoj situaciji.

Situacija naših bataljona je ipak bila veoma teška. Neprijatelj je zatvorio put prema zapadu (Zgornja Sorica) i istoku (Prtovč). Sa severne strane se uspinjala tada gotovo neprolazna planina Ratitovec (1.666 m), a prema jugu u Selšku dolinu spuštale su se veoma strme padine gde su se nalazile neprijateljeve zasede. Neposredno pre pada mraka u tom pravcu bila je upućena jedna brojna patrola da izvidi kakve su mogućnosti proboja preko doline u Davču. Međutim, po veoma gustoj magli, koja je krajnje ograničavala vidljivost već nakon 150 metara, patrola je naišla na neprijatelja i u kratkom sukobu iz neposredne blizine izgubila dva barca. Izbora više nije bilo. Jediní izlaz iz ove situacije vodio je preko Ratitovca, mada je i to bilo veoma opasno zbog snežnih usova koji bi mogli pokopati pod sobom čitavu kolonu. Uskom stazom koja vodi

na vrh Ratitovca kolona je krenula sa velikim rastojanjem između boraca i posle velikih napora bez gubitaka sretno stigla na cilj. Iznemogli borci su se smestili u pastirske staje u Pečani, na suprotnoj strani Ratitovca. Logor je osiguran stražama, a u pravcu Bohinjske Bistrice upućena je i jedna patrola. Nekoliko stotina metara od logora patrola je naišla na neprijateljsku kolonu, koja se kretala suprotnim pravcem. Od planiranog odmora nije bilo ništa, pa su borci ponovo morali na položaje. Naši borci su uspeali da preduhitre neprijatelja i odbace ga niz padine u dolinu. Međutim, neprijatelj je u toku dana u nekoliko navrata pokušao da naše borce izbacii sa posednutih grebena, što mu nije uspelo. Pretpostavlja se da je neprijatelj 19. novembra na sektoru Ratitovca imao gubitke oko 40 — 50 vojnika.⁵¹ Gubici 2. i 3. bataljona bili bi neuporedivo manji da se u toku borbi nije jedna veća grupa boraca pod rukovodstvom zamenika političkog komesara 1. bataljona samovoljno odvojila od glavnine i lutajući Jelovicom naišla na Nemce, koji su ih razbili i jedan deo boraca pohvatali i odveli sobom.⁵² Također i Englezi, koji su na Crnom vrhu iznad Novaka bili priključeni koloni, dobrovoljno su se predali Nemcima.

Noću su se naše jedinice izvukle sa položaja i odlučile da se preko Selške doline pokušaju probiti u sastav glavnine brigade na sektoru Cerkna. Radi bezbednosti marša u dolinu je bila upućena izviđačka patrola sa zadatkom da utvrdi eventualno slobodne rejone za prolazak kolone bataljona. Nakon povratka patrola je saopštila da u selu Češnjici uopšte nema neprijateljskih vojnika, pa je odlučio da se kolona provuče kroz samo selo i preko mosta prede Selšku Soru. U međuvremenu u Češnjicu je stigla jedna neprijateljska jedinica, ali nije primetila prolazak naše kolone. Također ni borci Prešernove brigade nisu znali za neprijatelja. Tek kada je naša kolona već bila na drugoj strani Selške Sore prema Ostrom vrhu, Nemci u Češnjici su dali uzbunu i krenuli tragom 2. i 3. bataljona. Međutim, i iz suprotnog pravca situacija se pogoršavala. Prethodnica ko-

⁵¹ Zb. VI, knj. 8, dok. 132.

⁵² Zamenik političkog komesara 1. bataljona, koji je bio za to odgovoran, kasnije je stavljen pred vojni sud i razrešen dužnosti.

Grupa obaveštajaca, kurira i bolničarki Prešernove brigade

Ione je stigla na domak Oštrog vrha, kada je na ivici sela primetila siluete neprijateljskih vojnika i čula razgovor na nemačkom jeziku. Na taj način kolona se našla između neprijateljeve zasede na Ostrom vrhu i jedinice koja je za njom krenula iz Češnjice. Preostao joj je samo pravac prema selu Rovte. Računajući na mogućnost da se i tamo nalazi neprijatelj, komanda kolone je od dobrovoljaca formirala grupu bombaša sa zadatkom da eventualnu neprijateljevu zasedu jurišem razbije i koloni otvori dalji put. Pokazalo se da je predostrožnost bila suvišna pošto u Rovtama nije bilo neprijatelja.

Sve to dešavalo se 20. novembra u zoru, poslednjeg dana ofanzive »Traufe«. Borci Prešernove brigade, koji su se u toku dana, obezbeđujući se sa svih strana, odmarali u Rovtama, nisu ni znali da se nalaze u neposrednoj pozadini neprijateljskih jedinica koje izvršavaju svoj poslednji zadatak u toj ofanzivi: traganje za Triglavskom divizijom na sektoru planine Blegoš i Crni vrh iznad Novaka sa na-

merom da je unište. Njihov posao je bio uzaludan pošto se pre dva dana i poslednji bataljon Triglavске divizije izvukao iz neprijateljevog obruča.

.

Neprijateljeva ofanziva »Traufe« nije uspeła. Razloga za to ima više. Snage, kojima je raspolagao neprijatelj, bile bi dovoljne da je ofanzivom zahvaćena samo ona teritorija na kojoj se sredinom novembra nalazila Triglavska divizija (sektor Cerkna, Žirija i Idrije). Međutim, neprijatelj je obuhvatio teritoriju četiri puta veću, uglavnom gde naših operativnih jedinica uopšte nije ni bilo. Posledica toga je da mu je upravo tada kada se Triglavska divizija već našla u užem obruču ponestalo daha, a, pored toga, jedan deo njegovih snaga je pre završetka ofanzive bio upućen na italijanski front.

Neprijatelj je upotrebljavao, uglavnom, istu taktiku kao i u septembarskoj ofanzivi u Slovenačkom primorju. Kretao se pretežno u kolonama i putevima računajući da će se usled visokog snega i partizanske jedinice služiti putevima. Naše jedinice pokazale su se izdržljivije od neprijateljskih. Dokaz za to su 2. i 3. bataljon Prešernove brigade.

Grešaka je bilo i na našoj strani. Pre svega, zatajila je obaveštajna služba. Naše komande nisu znale za raspored, pravce kretanja, jačinu i namere neprijateljskih snaga. Stoga je bilo teško preduzimati najcelishodnije mere. Međutim, situacija sa Zirovskog vrha se više nije ponovila. Komande su čvrsto držale jedinice u svojim rukama. Borci su imali veliko poverenje u svoje starešine, a oni su to svojim umešnim rukovođenjem potpuno opravdali.⁵³

⁵³ Zb. VI, knj. 7, dok. 211, 272, 275 i 313; Zb. VI, knj. 8, dok. 4, 66, 132, 138, 146, 147, 148, 153, 157 i 221;

Zb. VI, knj. 9, dok. 22 i 112;

IIRP (Lado Ambrožič: »Osvobodilni boj primorskoga ljudstva«; rukopis);

Politički dnevnik;

Nograškov dnevnik;

Rakušov dnevnik;

U prvim danima posle ofanzive »Traufe« brigada se zadržavala na širem području Cerkna i odmarala se. Po štabovima su održani sastanci na kojima se svestrano analizirala upravo završena nemačka ofanziva i postupci naših komandi i jedinica. To je bilo učinjeno i u komandi Divizije koja je tom prilikom odala priznanje načelniku štaba Prešernove brigade za uspešno rukovođenje 2. i 3. bataljonom i odmah ga postavila za komandanta brigade, a dotadašnjeg komandanta postavila na mesto načelnika štaba brigade.

Komanda Triglavske divizije, pored toga, ocenila je da se situacija u Gorenjskom ponovo normalizovala i da postoje dosta povoljne mogućnosti da se neprijateljevom ofanzivom »Traufe« produži prekinuto nastupanje i proširivanje oslobođene i poluoslobođene teritorije prema dolini Save i u pravcu Škofje Loke, Kranja, Radovljice, Bleda i Jesenica. Stoga je bilo odlučeno da se Gradnikova i Vojkova brigada orijentišu na Dolomite, a Prešernova brigada prema severoistoku. Zadatak Prešernove brigade formulisan je na sledeći način:

»... VII U. B. 'France Prešeren' treba da nakon napada na Soricu⁵⁴ nastupa sa jednim bataljonom prema železničkoj pruzi Bohinjska Bistrica, Bohinjska Bela, Jesenice, a sa drugim bataljonom u pravcu železničke pruge Škofja Loka, Kranj u cilju da izvodi sabotažne akcije na pruzi i uništava vojne transporte. Preostala dva bataljona treba da se sa sadašnjih položaja prebace na

Gorenjski muzej, fase. 8—29 (Jakob Torkar: »Novembarska ofanziva«);

Gorenjski muzej, fase. 2—33 (izveštaj višeg SS i policijskog vođe 18. okruga od 24. 2. 1944);

SUB NOR Slovenije (sećanja Jože Cerkovnika Marjana, Rudolfa Hribernika Svaruna, Antona Bušljete, Marjana Grandovca, Karla Leskovca, Franca Leskovca, Pavle Lebanove, Jože Ovijsa Zmagoslava i Antona Tomazina);

Gradnikova brigada, str. 145—156;

Lojze Požun: »Zaledna vojaška oblast v zahodnih predelih Slovenskega primorja (»Letopis 1958«, str. 157).

⁵⁴ Do napada na graničarsko uporište u Zgornjoj Sorici nije došlo, s obzirom na to da je prema podacima obaveštajne službe bilo suviše utvrđeno. Branilo ga je 115 graničara.

sektor Javorje, Martinj vrh sa zadatkom da izvode intenzivan pritisak na Skofja Loku, Poljane i Selca...⁵⁵

U to vreme broj neprijateljevih granizona u Gorenjskom u odnosu na ranije stanje nije bio promenjen. Na sektoru Poljanske i Selške doline okupator nije obnovio nijedno uporište od onih koje je izgubio ili morao da ukine u oktobru i prvoj polovini novembra. Nije se izmenilo ni brojno stanje žandarmerijskih i graničarskih snaga. U Gorenjskom se i dalje nalazilo oko 1.200 žandarma i oko 500 graničara.

Veći deo žandarma je bio raspoređen po žandarmerijskim stanicama, a jedan deo u mobilnim žandarmerijskim jedinicama. Pored akcionog žandarmerijskog bataljona, pod komandom kapetana Henela prvih dana decembra formirana je akciona žandarmerijska četa u Skofjoj Loki, pa i akcioni žandarmerijski vodovi u Jesenicama, Kamniku i Domžalama. Pored toga, u Kranju se nalazila 2. motorizovana žandarmerijska četa »Alpenland«, a u Kamniku 3. motorizovana žandarmerijska četa »Alpenland«. Devetnaesti SS policijski puk u Gorenjskom se zadržao sve do proleća 1944. godine. Policijska četa za naročitu upotrebu »Alpenland« nalazila se u Radovljici, policijska brdska lovačka četa »Alpenland« na Bledu, a još neke druge policijske jedinice (tenkovska četa, pionirska četa, prateća četa) učestvovala su, kako u Gorenjskom, tako i u susednim pokrajinama.

Sve pomenute policijske i žandarmerijske snage nalazile su se pod komandom generallajtnanta Ervina Rezenara (Ervin Rösener), koji je na Bledu imao poseban »štab za uništavanje bandi«.

U Gorenjskom su tada bile raspoređene i snage 184. puka teritorijalnih strelaca sa štabom u Kranju, kao i štabovi 921. 927. i 517. bataljona u Kranju, Radovljici i Domžalama.⁵⁶ Njihov zadatak je bio osiguravanje komunikacija. Pripadnici tih jedinica bili su, uglavnom, starijih godišta, naoružani pretežno lakim naoružanjem, pa ih je

⁵⁵ Zb. VI, knj. 9, dok. 24.

⁵⁶ IIRP, n.a., fase. 207-V. Međutim, u februaru je registrovan, pored ova tri bataljona, još 928. bataljon sa štabom u Skofjoj Loki (IIRP, n.a., fase. 208-11).

nemačka komanda retko kada angažovala u borbi sa partizanskim jedinicama.

U Gorenjskom su bile tada stacionirane još neke druge jedinice od kojih posebnu pažnju zaslužuje 499. rezervni dopunski bataljon u Skofjoi Loki i 6. nastavna i dopunska baterija za zamagljivanje u Bohinjskoj Beli.⁵⁷

Sto se tiče taktike, koju je neprijatelj primenjivao u borbi sa partizanskim jedinicama, ona se zasnivala na činjenici da su njegove snage na tom području bile dosta slabe i da ih je trebalo koristiti veoma racionalno. Stoga je bila neophodna bliska saradnja između žandarmerije, policije, graničarskih snaga i vojske, kako u pogledu prikupljanja obaveštajnih podataka i kontrole nad teritorijom, tako i u izvođenju ofanzivnih akcija protiv partizanskih snaga.

Sastav i naoružanje pojedinih patrola i grupa zavisio je od zadatka, koji im je bio postavljen, a i od zemljišta na kome su morali da djeluju. Svaka patrola je iz redova meštana dobijala vodiča, koji je ujedno bio i tumač.⁵⁸

Nemačka komanda je nastojala da patrola budu neprekidno na terenu s obzirom na to da »treba neočekivanom pojavom patrola na raznim mestima dokazati stanovništvu da se naše kontrolne i osiguravajuće snage nalaze stalno u akciji...«⁵⁹

Nemačka komanda je potčinjene štabove i jedinice posebno upozoravala da u stanovništvo ne treba imati poverenja s obzirom na to da ono »pomaže pokret otpora i radi za OF«.⁶⁰ Stoga oružje treba primenjivati bez obzira na eventualne žrtve među stanovništvom, a hapsiti sve one koji ne mogu da dokažu da su meštani.

Nemačka komanda je raspolagala dosta tačnim podacima o našim jedinicama. Znala je da se u Prešernovoj

⁵⁷ Ova baterija je bila naoružana teškim minobacačima za gađanje minama, napunjenim bojnim otrovima, a njen naziv je bio samo kamuflaža. To se vidi i po tome da u stvari nije bilo baterija pošto je u njenom sastavu bilo oko 400 vojnika.

⁵⁸ Zb. VI, knj. 9, dok. 201 (Naredba višeg SS i policijskog vođe 18. okruga od 21. 12. 1943).

⁵⁹ Zb. VI, knj. 9, dok. 201 (Naredba višeg SS i policijskog vođe 18. okruga od 21. 12. 1943).

⁶⁰ Zb. VI, knj. 9, dok. 201 (Naredba višeg SS i policijskog vođe 18. okruga od 21. 12. 1943).

brigadi nalazi oko 500—600 boraca, naoružanih sa oko 60 puškomitraljeza, i da partizanske jedinice imaju posebne sabotažne grupe za uništavanje komunikacija.

Zadatak, koji je primila Prešernova brigada, otežavala je i činjenica da je morala da djeluje na sektoru gde se stanovništvo još uvek nalazilo pod utiskom neprijateljeve moći i straha pred njegovim represalijama (streljanje taoca i odvođenje u nemačke koncentracione logore). Nešto bolja politička situacija bila je u planinskim selima, u kolvci narodnooslobodilačkog pokreta u Gorenjskom. »... Nastupajuće jedinice Triglavske divizije, narod gorenjskih sela prihvatio je, sa priličnim strahom i zebnjom, mada su u pogledu političkog i kulturnog uticaja, jedinice bile dosta uradile. . . U industrijskim centrima, tek sada počinje revolucionarnost. . .«⁶¹

Cim se Prešernova brigada pripremila za zadatak, njeni bataljoni su 8. decembra krenuli na određene sektore. Najduži put je imao 3. bataljon, koji je prve noći prešao Selšku Soru i popeo se na Jelovicu, a zatim preko klisure Save Bohinjke produžio na Pokljuku — pošumljenu planinsku visoravan između Bohinjske Bistrice, Triglava, Jesenica i Bleda. Drugi bataljon se iz Leskovice preko Selške Sore prebacio na Planicu, na padine Lavtarskog vrha iznad Kranja. Prvi i 4. bataljon i dalje su ostali na sektoru između Poljanske i Selške Sore (1. bataljon u Rovtama, a 4. bataljon u Gorenjoj Zetini) sa zadatkom da u slučaju potrebe 2. i 3. bataljonu osiguravaju odstupnicu ili da se njemu priključe, ukoliko bi to iziskivala situacija. Prisutnost naših snaga na području između Poljanske i Selške Sore bila je potrebna i radi paralisanja veoma jakog neprijateljevog garnizona u Skofjoi Loki (oko 1.100 esesovaca, policajaca i žandarma) i ostalih manjih garnizona u Poljanskoj i Selškoj dolini (Gorenja Vas 180, Poljane 50, Gabrk 13, Praprotno 12, Selca 30—40 i Zelezniki 100 ljudi).«²

⁶¹ Zb. VI, knj. 8, dok. 153 (izveštaj obaveštajnog odseka 3. operativne zone od 30. 11. 1943).

⁶² Zb. VI, knj. 8, dok. 152; Zb. VI, knj. 9, dok. 17, 24, 152 i 201; Zb. VI, knj. 10, dok. 34;

IIRP, Obaveštajni dnevnik (u daljem tekstu Obaveštajni dnevnik — otkriven je tek nedavno i čuva se u IIRP u Ljubljani);

Čim je 2. bataljon, kod koga se nalazio i komandant brigade Rudolf Hribernik Svarun, stigao na Planicu dobro se osigurao stražama i patrolama da ga neprijatelj ne iznenadi, a njegova komanda je odmah uspostavila kontakte sa terenskim političkim radnicima. Od njih je saznala da se na železničkoj stanici u Skofjoj Loki nalaze dosta slabo čuvane cisterne sa gorivom, pa je odlučeno da ih jedna grupa boraca pod neposrednom komandom komandanta brigade minira i zapali.

Padom mraka grupa je krenula na izvršenje zadatka, ali već iznad sela Pevna dočekala ju je neprijateljeva zaseda i napala. Komandant brigade, koji se kretao na čelu kolone, bio je teško ranjen. Čim su iznenađeni borci videli da je komandant brigade pao, krenuli su u silovit juriš, odbacili neprijatelja u dolinu, a komandanta odneli u bolnicu ispod Ratitovca. Uništenje cisterni je na taj način bilo odloženo. Neprijateljeva zaseda iznad Pevna pretrpela je gubitke od više mrtvih i ranjenih vojnika. Na našoj strani, osim komandanta Svaruna, nije bilo gubitaka.⁸³

Očigledno je da je planirana akcija bila izdana, mada se nije saznalo da li je to učinio jedan borac, koji je toga dana pobegao u Skofju Loku, ili neko od terenskih političkih radnika, koji su, pored komande bataljona, jedini znali za predviđenu akciju.

Komanda bataljona je odmah počela da priprema novu akciju na Stražišče da bi se u tamošnjoj tekstilnoj tvornici snabdela većim količinama materijala za zimsko rublje, koje je borcima bilo neophodno. S obzirom na to da je Stražišče od Kranja, tadašnjeg administrativnog centra

IIRP, n.a., fase. 30-VII, 207-V i 208-11;

SUB NOR Solvenije — Dnevnik ing. Veljka Križnika koji je delimično objavljen u Zborniku VI, knj. 10, a delimično u rukopisu, koji se nalazi u Arhivu SUB NOR Slovenije — u daljem tekstu Križnikov dnevnik);

Politički dnevnik;

Rakušov dnevnik.

⁸³ Mada je komandant Svarun bio teško ranjen na više mesta, mesec dana kasnije se kao rekonvalescent vratio u brigadu. Za vreme njegove odsutnosti dužnost komandanta brigade obavljao je njegov zamenik Albin Drolc Krtina.

čitave pokrajine, udaljeno samo jedan kilometar (Stražišče odvaja od Kranja samo reka Sava), za izvršenje tog zadatka su snage samo jednog bataljona bile nedovoljne, pa je od štaba brigade traženo da u planiranoj akciji učestvuju i 1. i 4. bataljon. Stab brigade se složio sa ovim planom i 14. odnosno 15. decembra uputio na levu obalu Selške Sore oba bataljona.

Akcijom je rukovodila komanda brigade, a u njoj su, pored njenih jedinica, učestvovali i delovi Gorenjskog odreda,⁶¹ pripadnici VOS⁶⁵ i tamošnji terenski politički radnici.

Prema obaveštajnim podacima u Stražištu je bila žandarmerijska posada od 18 ljudi, koja se dolaskom ojačanja iznenada povećala na oko 110 ljudi. Navodno, u Stražišče je u toku sledećih dana trebalo da dođe još 500—600, a na čitavo područje Kranja oko 2.000 esesovaca, čiji je zadatak bio čišćenje teritorije na koju su došle jedinice Prešernove brigade.

Komanda brigade je odlučila da se akcija, bez obzira na neprijateljeva ojačanja, izvrši prema planu. Jedinice 1. bataljona dobile su zadatak da blokiraju uporište u Stražišču i isture osiguranja prema Kranju i Skofjoi Loki, 2. bataljon i delovi Gorenjskog odreda da isprazne magacine u tvornici, a 4. bataljon da obezbedi odstupnicu.

Padom mraka 16. decembra bataljoni su se sa Lavtarskog vrha spustili u dolinu, a terenski vodiči su pojedine grupe odveli na unapred određene položaje. Borci 2. bataljona su na ulazu u tvornicu razoružali jednog stražara, dok su ostali pobegli. Zatim su otpočeli sa evakuacijom materijala iz magacina. Ono što se nije moglo poneti zapalili su da ne bi koristilo okupatoru.

Neprijatelj je dosta brzo primetio da se oko tvornice događa nešto neobično i pokušao da to izvidi patrolama. Međutim, 1. bataljon je bio već na određenim položajima,

⁶⁴ Gorenjski odred je tada imao četiri čete (1. četa na sektoru Poljanske doline, 2. četa između Tržiča i Jesenica, 3. četa između Tržiča i Kokre i 4. četa na sektoru Pokljuke i Jelovice) i više mernih vodova sa ukupno oko 300 boraca.

⁶⁵ VOS — »Varnostnoobveščevalna služba« (bezbednosno-obaveštajna služba).

pa je odbio sve pokušaje neprijatelja da interveniše u pravcu tvornice.

Neuspešna je bila i intervencija iz pravca Kranja. Preko mosta su krenula i troja oklopna kola, ali čim je zaseda 1. bataljona otvorila vatru, ona su se zaustavila i ograničila se na otvaranje vatre.

Naše jedinice su se u Stražišću zadržale do jedan sat posle ponoći, zatim su se bez ikakvih gubitaka povukle, a zaplenjeni tekstil evakuisali preko Selške doline na Cerkljansko.

Akcija je potpuno uspela. Plen do kojeg se došlo bio je veoma značajan, ali je još mnogo značajnija bila činjenica da su se naše jedinice nepun mesec dana posle neprijateljeve ofanzive, koja je — po rečima nemačkih propagandista — uništila partizane u Gorenjskom, pojavile tako reći u samom Kranju. Upravo to je najbolje demantovalo okupatora, a ujedno je to bio dokaz moći i neuništivosti narodnooslobodilačkog pokreta.⁶⁶

*

Dok je 2. bataljon, uz pomoć ostalih jedinica brigade, na sektoru Kranja i Skofje Loke uspešno obavljao zadatke, dotle je 3. bataljon, zbog neopreznosti i izdaje, doživio strašnu katastrofu.

Bataljon je pod rukovodstvom načelnika štaba brigade stigao u planinsko selo Koprivnik, severno od Save Bohinjke, tek 13. decembra. Odmah se smestio po kućama, uspostavio kontakte sa terenskim političkim radnicima i uputio patrole u izviđanje. Uskoro su dobijena obaveštenja da je u dolini normalno stanje. U Bohinju se najjača neprijateljeva posada nalazila u Bohinjskoj Bistrici (oko 280 ljudi), a manja u Sv. Janezu, na obali Bohinjskog jezera i u

⁶⁶ Zb. VI, knj. 9, dok. 78, 84, 162 i 194;

Politički dnevnik;

Obaveštajni dnevnik;

Rakušov dnevnik;

Križnikov dnevnik;

SUB NOR Slovenije (sećanja Draga Bezjaka, Rudolfa Hribernika Svaruna, Karla Leskovca i Jože Ovijača Zmagoslava).

Fužinama i Srednjoj Vasi. Železnička pruga Bohinjska Bistrica — Bled — Jesenice bila je veoma dobro čuvana, sa mnogo bunkera i jakih garnizona, pre svega, u Nomenju i Soteski. Naročito jake snage neprijatelj je imao na sektoru Bleda, gde je bilo sedište vojne i gestapovske komande za čitavu pokrajinu. Samo u Bohinjskoj Beli nemački garnizon je brojao oko 400 vojnika.

U Koprivniku se bataljon zadržao samo jedan dan. Iz jedinice je, naime, pobeo jedan borac da poseti svoju porodicu. Pošto se pretpostavljalo da je pobeo neprijatelju, a i na pritisak domaćih političkih radnika (navodno radi mogućih represalija nad stanovništvom od strane neprijatelja), bataljon se prebacio u jedan od praznih hotela na Pokljuci — u Lovčev hotel.⁶⁷

U stvari, neposredno iz Koprivnika u hotel se prebacio samo manji deo bataljona sa komorom, dok su se ostali borci spustili u Češnjicu po hranu. Iz Češnjice u Lovčev hotel vratili su se tek kasno ujutru. Sačekali su dok su im kuvari spremili obrok, a zatim su se popeli u sobe i zbog premorenosti ubrzo zaspali. Stab bataljona se smestio u jednoj odvojenoj zgradi, udaljenoj od hotela stotinak metara. Radi nekih nepravilnosti do kojih je došlo prilikom otkupa namirnica u Češnjici, komanda bataljona je pozvala na sastanak u tu zgradu i sve četne starešine.

Obezbeđenje bataljona je bilo vrlo slabo. Poslata je bila samo jedna patrola u pravcu Koprivnika i postavljena dva stražarska mesta, suviše blizu logora, tako da stražari nisu imali pregled nad okolinom. To se bataljonu uskoro osvetilo. Jedan od seljaka, koji je te noći svojim zaprežnim vozilom prebacio opremu bataljona iz Koprivnika u Lovčev hotel, bio je nemački agent. Čim se vratio kući odmah je produžio u žandarmerijsku stanicu u Nomenju i dao podatke o tome gde se nalaze partizani, koliko ih ima i kako su naoružani. Tamošnji žandarmi su ga poslali u Bohinjsku Belu da bi i viša komanda bila obavještena »iz prve ruke«. Tamo se izdajnik presvukao u nemačku uni-

⁶⁷ Neki od tih političkih radnika kasnije su bili raskrinkani kao gestapovski agenti. Stoga je moguće verovati da su oni namerno poslali bataljon u Lovčev hotel, gde je bilo lakše okružiti ga i uništiti.

formu i poveo kolonu od oko 500 vojnika⁶⁸ na Koprivnik i dalje prema Lovčevom hotelu.

Stražar, koji je osiguravao logor iz tog pravca, primečio je neprijatelja tek kada je njegova prethodnica stigla skoro do njega. Imao je samo toliko vremena da svojim pucnjem upozori svoje drugove na opasnost. Međutim, čim je neprijatelj video da je otkriven, razvio je borbeni poredak i poseo položaje sa kojih je mogao da kontroliše sve prilaze ka hotelu. To se dogodilo 15. decembra u jedan čas po podne.

Borci, koji su se još uvek odmarali, bili su potpuno iznenađeni. Njihove starešine su se još uvek nalazile na sastanku u štabu bataljona, a povratak u hotel im je bio onemogućen jakom neprijateljevom vatrom. Jedna grupa boraca je već u samom početku borbe pokušala da se probije. Pojedincima je to uspelo, a ostale su pokosili rafali neprijateljevih automata i mitraljeza. Da bi sorečili dalje pokušaje proboja, neprijateljski vojnici su obražovali oko hotela dva obruča. Prvi je bio namenjen za blokadu hotela, a drugi je vojnicima u prvom obruču štitio leđa od pokušaja koje je u nekoliko navrata činio štab bataljona sa borcima, koji su se posle proboja našli kod njega, da bi neprijatelja odbacio i borcima u hotelu omogućio povlačenje.

Borci u hotelu su se branili veoma hrabro. Najopasniji je bio prvi juriš neprijateljevih vojnika. Koristeći početno iznenađenje, Nemci su u jurišu došli do same zgrade, ali su ih njeni branioci odbacili ručnim bombama i vatrom iz puškomitraljeza i pušaka. Tom prilikom neprijatelj je pretrpeo teške gubitke. Borci uopšte nisu pomišljali na predaju, mada ih je neprijatelj u tom smislu nagovarao i slao pozive. Cilj im je bio da izdrže do noći, a tada da izvrše proboj.

Međutim, neprijatelj je otvorio vatru i iz minobacača. Mine u samom početku nisu prouzrokovale skoro nikakvu štetu sve dok jedna od njih nije probila krov, a njena eksplozija upalila drvene grede. Uskoro se vatra proširila na svu zgradu. Neprijatelj je ponovo pozvao borce na pre-

⁶⁸ U akciju je pored 6. baterije za zamagljivanje krenula verovatno i policijska četa planinskih lovaca »Alpenland«, pa možda i neke druge jedinice iz Bleda.

daju, ali oni su mu odgovorili pevanjem »Internationale« i drugih borbenih pesama i uzvicima slobodi, Titu i Sovjetskom Savezu.

Usled gustog dima i sve jače vatre borci su se sa gornjeg sprata povukli niže, ali i tamo nisu mogli da ostanu duže vremena, pa su se morali povući čak u podrum. Njihov broj se bio već znatno smanjio. Jedna manja grupa, iskoristivši dim koji se dizao oko zapaljenog hotela i pod zaštitom ostalih boraca, uspela je da se probije u šumu. Njenom primeru sledili su još neki drugi borci, ali sa mnogo manjim uspehom. Neprijatelj je prozreo njihove namere i žestokom paljbom sprečio dalje pokušaje.⁶⁹

Pre pada mraka borba sa 3. bataljonom bila je završena. Nemci su najzad mogli da pridu ruševinama hotela, gde su pobili ranjenike, koje su našli oko zgrade, a neke od njih pobacali su žive u vatru. Bilo je i slučajeva da su se borci pravili da su mrtvi, te su tako ostali živi, jer Nemci zbog mraka nisu imali vremena da to proveravaju. Imali su dovoljno posla i sa svojim ranjenicima i poginulim vojnicima. U stvari, te noći odneli su samo svoje ranjenike, zaplenjene mitraljeze i deset partizana koji su im pali u ruke,⁷⁰ a po svoje poginule vojnike vratili su se tek idućeg dana.

Iz neprijateljskih izveštaja⁷¹ saznaje se da je toga dana na Pokljuci ubijeno 46 partizana, a deseticu su Nemci zarobili. Nije isključeno da je broj poginulih bio i veći, jer su neki od njih izgoreli u vatri. Oni koji su prilikom proboja bili ranjeni, a neprijatelj ih nije zarobio, kasnije su pronađeni i upućeni na lečenje u najbližu partizansku bolnicu.

O neprijateljevim gubicima nema tačnih podataka. U izveštaju o sopstvenim gubicima nije ništa pomenuto, a iz nekih naših izveštaja može se zaključiti da je neprijatelj imao 20—25 poginulih i oko 80 ranjenih vojnika.⁷²

⁶⁹ Jedan od boraca poneo je i bataljonsku zastavu, koju je ovio oko svog tela. Međutim, prilikom proboja je poginuo. Njega, sa krvavom zastavom, naši borci su kasnije našli u snegu.

⁷⁰ Deveticu od ovih zarobljenika Nemci su streljali 31. decembra 1943. u Medvodama, dok je sudbina desetog zarobljenika nepoznata.

⁷¹ Zb. VI, knj. 9, dok. 108.

⁷² Zb. VI, knj. 9, dok. 108.

Posle ovog poraza 3. bataljon više, u svari, nije ni postojao. Od njegovih ostataka sastavljena je jedna četa, koja se vratila u štab brigade. Ovaj ju je odmah uputio natrag na Pokljuku po oružje, koje se još uvek moglo naći na bojištu (nađeno je bilo 11 pušaka i jedan teški mitraljez), i po borce koji su se pogubili, a zatim u štab divizije. Novi 3. bataljon bio je kasnije formiran od novih boraca.

Dokazano je da je uništenje bataljona posledica izdajstva. Međutim, ni to nije opravdanje za poraz. Da je bataljon bio dovoljno i pravilno osiguran stražama i patrolama, da je za vreme odmora bila određena dežurna jedinica i da se štab bataljona nije odvajao od svojih boraca, svakako ne bi doživeo takvu katastrofu. Tako su cenili situaciju štabovi brigade i divizije, pa iz tih razloga komandu 3. bataljona poslali pred vojni sud.⁷³

Borbe iznad Kranja

U drugoj polovini decembra 1943. godine glavnina Prešernove brigade nalazila se na sektoru Sv. Mohora. Neprijatelj pet dana nije reagovao na upad naših jedinica u Stražišče. Dvadeset prvog decembra u štab brigade su počela da stižu obaveštenja o neprijateljevim kolonama, koje su se pojavile u Selškoj dolini i novim jedinicama, koje su se okupljale u Skofjoi Loki i u Kranju. U Skofju Loku je došlo 30 kamiona vojnika, a u Stražišče 9 kamiona. Pošto položaji na sektoru Sv. Mohora nisu imali potrebnu dubinu, te brigada uopšte ne bi mogla da manevriše, bilo je odlučeno da se brigada prebaci na sektor Jamnika, sela na padinama pošumljenog planinskog masiva Jelovice.

⁷³ Zb. VI, knj. 9, dok. 108, 153 i 204;

IIRP, fase. 280-V (zapovest štaba Preš. br. od 6. 1. 1944. i dopis štaba Preš. br. od 10. 1. 1944);

IIRP, fase. 280 a-I (izveštaj štaba Preš. br. od 4. 1. 1944. i obaveštajni izveštaj štaba Preš. br. od 6. 1. 1944); IIRP, fase. 276 a-III (izveštaj propagandnog odseka štaba Preš. br. od 11. 1. 1944); IIRP, n.a., fase. 28-111, 207-V i 208-II (izveštaj štaba 184. puka zemaljskih strelaca i komande žandarmerije); Obaveštajni dnevnik; Mile Pavlin: »V ognju in snegu« (»Borec«, Ljubljana, 1963); Janez Ambrožič: »Sredi snega in izdaje« (»Viharni časi«, Ljubljana, 1960); Justina Bunderla Slavka: »Spomini« (»Viharni časi«, Ljubljana, 1960).

Međutim, neprijatelj je dosta brzo otkrio pravac pokreta brigade i krenuo za njom. U prvi sumrak njegova prethodnica se sukobila sa zasedom 2. bataljona ispod Jamnika. Napad je bio odbijen. Međutim, pošto je pretila opasnost da se i jedna druga neprijateljeva kolona, koja je stigla u Kropu, probije na ivicu Jelovice iza leđa Prešernove brigade, odlučeno je da se ona povuče na Jelovicu.

Brigada se na Jelovici podelila po bataljonima i smestila po pastirskim stajama na Vodiškoj planini, Rovtarici i Selškoj planini. Bataljoni su se dobro osigurali stražama, patrolama i zasedama. Međutim, neprijatelj nije izlazio na Jelovicu.

Cim je komanda brigade obaveštena da se neprijatelj povukao u svoja uporišta i da je čišćenje terena završeno, brigada se ponovo vratila na stari sektor.

Neprijatelj je mirovao samo dva dana i već 28. decembra ponovo je pokušao iznenadnim napadom da razbije brigadu. Polazne položaje za napad poseo je već u toku noći, a patrole su ga primetile tek kada su se njegove kolone već približile našim jedinicama. U ovom momentu 2. bataljon se nalazio u Pozirnu, 1. bataljon u Zabrevkama, 4. bataljon u Topolama i prateća četa na samom vrhu Sv. Mohora.

Nije poznato koliko je neprijateljevih vojnika učestvovalo u ovoj akciji, ali prema nekim podacima⁷⁴ na širem području Sv. Mohora sakupilo se oko 3.000 vojnika od kojih su 700 bili iz Ljubljane.

Prva je u borbu stupila prateća četa. Da ne bi izgubila dominantne položaje, u pomoć joj je upućena jedna četa 1. bataljona, a nešto kasnije 2. i 4. bataljon. Naši borci su se dosta dugo odupirali, uprkos velike premoći neprijatelja, i naneli mu velike gubitke. Međutim, oko podne neprijatelj je ipak uspeo da ih potisne sa grebena. Situacija za naše jedinice bi postala veoma opasna da ih tadašnji vršilac dužnosti komandanta brigade Albin Drolc Krtina nije poveo u protivnapad i uspeo da povрати otete položaje. Borci su jurišali po čistini pokrivenoj dubokim snegom i tom prilikom je nekoliko boraca poginulo a nekoliko bilo ra-

⁷⁴ IIRP, fase. 280 a-I (izveštaj obaveštajnog odseka Preš. br. od 3. 1. 1944); Obaveštajni dnevnik.

njeno. Među onima koji su bili ranjeni bio je i Krtina. Cilj je ipak postignut i neprijatelj je bio odbačen.

U međuvremenu neprijatelju su stizala nova ojačanja. Primećeni su pokreti kolona iz Selške doline i iz pravca Kranja prema sedlu koje povezuje Sv. Mohor sa Jelovicom. Ukoliko bi neprijatelj uspeo da izbiје na to sedlo, brigada više ne bi imala kuda da se povuče. Stoga je odlučeno da se brigada što brže povuče prema Jamniku. Međutim, prethodnica brigade je na sedlu već naišla na neprijateljevu zasedu i jurišem je razbila i odbacila niz padinu.

Dalji postupak naše i neprijateljeve komande bio je skoro identičan onome od 21. decembra. Brigada se zaustavila u Jamniku da se odmori i omogućiti kuvarima da pripreme za borbe večeru. Nemci su naišli na našu zasedu, koja ih je uspešno zadržavala. Posle odmora kolona se ponovo počela uspinjati na negostoljubivu Jelovicu. Ujutru su stigli na Selšku planinu i Rovtaricu, ali su još istog dana produžili prema Prtovču, noću prešli Selšku dolinu i 30. decembra nakon dužeg vremena ponovo se našli u kasarnama na Crnom vrhu iznad Novaka.

O borbi, koju je Prešernova brigada vodila 28. decembra na sektoru Sv. Mohora, nema tačnih podataka. Iz nekih dokumenata se vidi da su četiri borca poginula, pet ih je bilo ranjeno, a dvanaest nestalo.⁷⁵ Podaci o neprijateljevим gubicima se veoma razlikuju. Prema jednim izvorima neprijatelj je imao sedam ili osam poginulih vojnika i dva kamiona ranjenika, a drugi izvori navode da je neprijatelj u tim borbama izgubio 102 vojnika. Teško je oceniti koji je podatak bliži istini, ali s obzirom na žestinu borbi i teške terenske i vremenske uslove u kojima je neprijatelj napadao položaje Prešernove brigade, sigurno je da je neprijatelj tog dana izgubio nekoliko desetina vojnika. Brigada se znalački i živo branila, prelazila u povremene protivnapade i nanosila neprijatelju teške gubitke sve dok je

⁷⁵ Obaveštajni dnevnik navodi da je od nestalih bilo sedam Francuza koji su bili pobjegli iz zarobljeničkog logora i priključili se partizanima. Francuzi su se verovatno ponovo predali Nemcima, a neki od ostalih nestalih boraca se vratili svojim kućama.

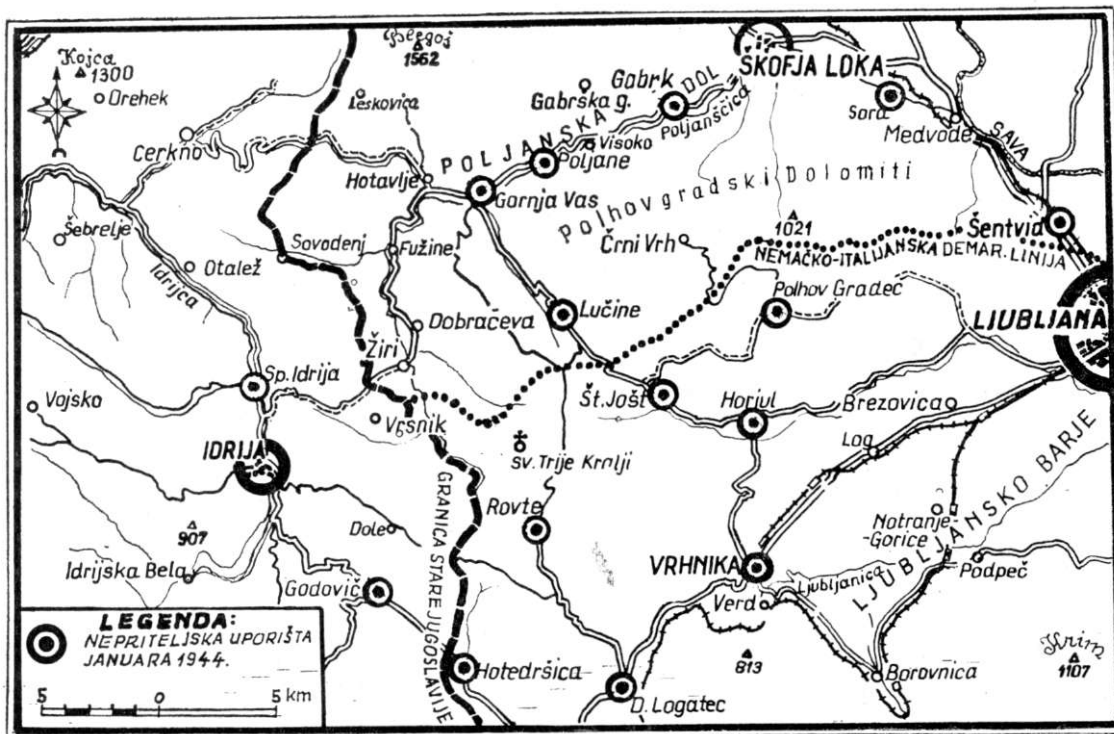
imala taktičko preimućstvo nad neprijateljem, a čim se našla u opasnosti da bude okružena, vešto se izvukla. U svakom slučaju ovo je bila jedna od najuspešnijih borbi Prešernove brigade.⁷⁶

Miniranje žandarmerijskog uporišta u Kamnoj Gorici

Od 30. decembra Prešernova brigada se zadržavala na sektoru Crnog vrha iznad Novaka, odakle je povremeno pravila ispade prema istoku. Tako je 3. januara 1944. godine noću 2. bataljon, uz osiguranje 1. bataljona od Skofje Loke i 4. bataljona od Gorenje Vasi, napao žandarmerijsko uporište u Poljanama, koje je branilo 37 neprijateljskih vojnika. Glavni cilj napada nije bila likvidacija uporišta, s obzirom na to da je bilo veoma jako utvrđeno, već mobilizacija vojnih obveznika, prikupljanje hrane i postizanje odgovarajućeg psihološkog dejstva na neprijatelja i stanovništvo. U tom smislu akcija je sasvim uspeła.

Komanda Prešernove brigade je razmatrala i plan napada na susedno uporište u Gabrku. Međutim, neprijatelj je to, očigledno, saznao i garnizon u Gabrku ojačao, a ujedno je iz Selške i Poljanske doline uputio više jakih kolona za pregled i čišćenje brdovitog područja između obe doline. Oko 2.000 neprijateljskih vojnika je dva dana krstarilo ovim područjem. Prešernova brigada se već na samom po-

⁷⁶ Zb. VI, knj. 9, dok. 77, 153 i 211; Zb. VI, knj. 10, dok. 9 i 22; IIRP, fase. 280-V (nedeljni izveštaj Preš. br. od 4. 1. 1944); IIRP, fase. 280 a-I (izveštaj obav. odseka Preš. br. od 3. i 6. 1. 1944); IIRP, fase. 276 a-I (izveštaj vojnog dopisnika Preš. br. od 26. i 27. 12. 1944); IIRP, fase. 276-III (izveštaj prop, odseka Preš. br. od 12. 1. 1944); Politički dnevnik; Obaveštajni dnevnik; Rakušov dnevnik; Nograškov dnevnik; Križnikov dnevnik; SUB NOR Slovenije (sećanja Jože Cerkovnika Marjana i Karla Leskovca); SUB NOR Slovenije (Vinko Zontar i Franc Likozar: »Zmagovita bitka na Mohorju pri Kranju«).

Neprijateljska uporišta u januaru 1944. godine

četku neprijateljeve ofanzive 8. januara noću povukla na zapad, na sektor Blegoša i Crnog vrha iznad Novaka, pa sa nemačkim kolonama, u kojima su se nalazile i grupe slovenačkih domobrana, nije dolazila u borbeni kontakt.

Čim se 10. januara stanje na području između Poljanske i Selske Sore ponovo normalizovalo, komanda 31. divizije⁷⁷ naredila je komandi Prešernove brigade da sa dva bataljona obezbedi Zirovsku dolinu od eventualnih neprijateljevih upada iz susednih dosta jakih uporišta. U tim danima u Gorenjoj Vasi nalazilo se oko 240 Nemaca, u Lučanima oko 150 Nemaca i nešto domobrana, kod crkve Sv. trije kralji 250 domobrana, u Rovtama 250—300 domobrana, u Idriji oko 750 i u Spodnjoj Idriji 65 nemačkih vojnika. Zadatak Prešernove brigade je bio u sklopu jedne veće divizijske operacije, čiji je glavni cilj bio napad i osvajanje jakog domobranskog uporišta Hotedišica, na putu Idrija — Logatec — Vrhnika.

Prešernova brigada (bez 2. bataljona) stigla je na cilj noću 13/14. januara. Prvi bataljon je poseo položaje na grebenima na Zirovskom vrhu i kontrolisao nemačko-domobranska uporišta u Gorenjoj Vasi, Lučinama i kod crkve Sv. trije kralji, a 4. bataljon se smestio na sektoru Vrsnika i svu svoju pažnju usmerio na Dolomite i Idriju.

Bataljoni su na tom sektoru ostali pet dana i imali više manjih sukoba sa neprijateljevim natrolama i manjim kolonama, koje su bile upućivane prema našim položajima i kojima su naneti izvesni gubici.⁷⁸

⁷⁷ Od decembra 1943. Triglavska divizija, odnosno 26 divizija »Triglavska« preimenovana je u 31. diviziju NOV i POJ. Komandant divizije je postao Stane Potočar Lazar, politički komesar Ciril Keržič Metod i njegov zamenik Branko Karapandža Matjažek. Krajem decembra 1943. ukinuta je bila i 3. operativna zona, a umesto nje formiran 9. korpus NOV i POJ.

⁷⁸ Zb. VI, knj. 10, dok. 22, 61, 70, 81, 85, 86, 87, 103, 114, 201, 203 i 205;

HRP, fase. 73-1 (izveštaji obav. odseka 9. korpusa od 13. i 15. 1. 1944);

IIRP, fase. 280-V (Naredba štaba 31. divizije od 12. 1. 1944);

IIRP, fase. 280 a-I (naredbe štaba Preš. br. od 3, 4, 5, 6 i 8. 1. 1944);

Gorenjski muzej, fase. 8—29 (Naredba štaba Preš. br. od 17. 1. 1944); IIRP, fase. 280 a-I (izveštaj Preš. br. od 4. 1. 1944);

Drugi bataljon je u to vreme izvodio samostalne akcije severno od Selške Sore. Komanda brigade ga je još 5. januara poslala prema Radovljici sa zadatkom da minira železnički tunel kod Mošnji, oko četiri kilometra jugoistočno od Radovljice. Da je ova akcija uspela, saobraćaj na pruzi Ljubljana — Jesenice bio bi prekinut za duže vreme.

Plan za izvršenje akcije je bio originalan, ali pomalo i nerealan. Bilo je predviđeno da se grupa минера neprijetno privuče nad ulaz u tunel, sačeka dolazak teretnog voza, baci na tender iza lokomotive eksploziv koji bi eksplozijom u tunelu uništio ne samo voz već prouzrokovao rušenje i zatrpavanje tunela.

Međutim, akcija nije uspela iz sasvim drugih razloga. Onog dana kada je bilo predviđeno izvršenje diverzije, jedinice Gorenjskog odreda demonstrativno su napale susjedno uporište u Kamnoj Gorici, pa je neprijatelj ojačao svoje garnizone i posade i u bunkerima duž pruge. Jedna od njegovih patrola primetila je naše minere na njihovom putu ka tunelu i prinudila ih na povlačenje. Oni ipak nisu odustali od svoje namere, pa su, njeno izvršenje odgodili za sledeću noć. Ali, akcija ni tada nije mogla biti izvedena s obzirom na to da je neprijatelj ojačao osiguranje tunela od 12 na oko 40 vojnika koji su iz svojih bunkera imali dobar pregled nad ulazima u tunel i njihovom okolinom.

Najzad je bilo odlučeno da se Lidija Kodrič Čeda, za-menik političkog komesara 3. čete (koja se dobrovoljno javila za taj zadatak), presvuče u civilno odelo i kao običan putnik ponese dva kovčega sa eksplozivom. Međutim, nemačka straža na stanici Otoče je kontrolisala prtljag putnika. Čeda je pokušala da prođe pored Nemca govoreći nemački i misleći da će je propustiti bez otvaranja i pregleda njenog prtljaga. Kako joj to nije uspelo, morala je

IIRP, fase. 280-V (dnevni izveštaji štaba Preš. br. od 2, 4, 9, 10, 16, 17 i 19. 1. 1944);

IIRP, fase. 276 a-III (izveštaj prop, odseka Preš. br. od 19. 1. 1944);

IIRP, »Gorenšči fantje« br. 2 (organ Preš. br.);

Politički dnevnik;

Obaveštajni dnevnik.

da ostavi prtljag na peronu i pobegne prema šumi. Nemci su pripucali za njom, ali se ona ipak spasila zahvaljujući našoj zasedi u blizini stanice, koja joj je svojom vatrom osigurala povlačenje.

Posle ovoga, neprijatelju je postalo sasvim jasno kakve su namere partizanskih diverzanata, pa su još više pooštrili kontrolu putnika i ojačali osiguranje tunela.

Komanda 2. bataljona, videći da ovaj zadatak ne može da obavi, odlučila je na predlog nekih terenskih političkih radnika da napadne žandarmerijsku stanicu u Kamnoj Gorici gde se tada nalazilo 18 nemačkih žandarma.⁷⁹ Žandarmi su bili veoma neoprezni i postojala je mogućnost da ih iznenade.

Upravo na iznenađenju je i bio razrađen sam plan napada. Dogovoreno je da se mineri-dobrovoljci u toku noći neprimetno privuku stanici, koju je osiguravao samo jedan stražar, da stave džak sa eksplozivom uz stenu zgrade i odmah posle eksplozije da se izvrši juriš i savlađaju iznenađeni žandarmi.

Za neposredni napad na zgradu bila je određena jedna četa, a u četiri zasede (prema Radovljici, Kropi, Podnartu i Brezjama, odnosno Radovljici) upućene su ostale dve čete.

Čim je pao mrak bataljon je krenuo na položaje. Mineri su u neposrednoj blizini uporišta sačekali da se iz sela vrati neprijateljeva patrola i, iskoristivši momenat kada se za njom u unutrašnjost zgrade uputio i stražar, približili su se zgradi, stavili eksploziv uza zid i upalili štapin. Međutim, eksplozija je srušila i stepenice koje su vodile na sprat, gde su se upravo nalazili žandarmi. Tako se dogodilo da naši borci nisu mogli da se probiju na sprat odakle je neprijatelj, posle prvog iznenađenja, počeo da daje organizovan otpor. Svi pokušaji da se slomi neprijateljev otpor bili su uzaludni i u jednom od ponovljenih juriša poginuo je i Janez Vidic Jošt, sekretar rejonske komisije VOS za Jelovicu i jedan od organizatora tog napada. U međuvremenu otpočela je i borba kod zaseda. Bilo je očigledno da neprijatelj iz susednih garnizona šalje ojačanja u Kamnu Goricu. Zato se četa, koja je napadala

⁷⁹ IIRP, n.a., fase. 28-111 (stanje žandarmerijskih stanica na dan 8. 1. 1944).

žandarmerijsku stanicu, povukla. U ovom napadu mi smo imali dva poginula borca. Neprijateljevi gubici, prema njegovim izveštajima, bila su tri ranjena žandarma.⁸⁰ Međutim, gubici koje je neprijatelj pretrpeo od naših zaseda u tim izveštajima nisu pokazani.

Posle ovog napada 2. bataljon se nije duže zadržavao na Jelovici, kada se bio povukao, već je 14. januara produžio u Zirovsku dolinu, gde se priključio glavnini svoje brigade.⁸¹

Napad na uporište Zeleznike

Prešernova brigada sa sektora Žirija vratila se na Martinj vrh iznad Selške doline 21. januara pošto je od komande 31. divizije dobila zadatak da napadne uporište u Zeleznikima.

U tim danima u Zeleznikima je neprijatelj imao 58 nemačkih žandarma koji su bili smešteni i utvrđeni u četiri zgrade. Oko crkve su izgradili pet bunkera, a osmatračnicu sa mitraljeskim odeljenjem postavili su na to- ranj crkve.

Napad na Zeleznike bio je veoma značajan jer bi se njegovim osvajanjem, a kasnije zauzećem i Selca, neposredno povezala slobodna teritorija sa obe strane nekadašnje italijansko-nemačke granice. Ovo bi poboljšalo uslove za uspešnije izvođenje napada na železničku prugu

⁸⁰ Zb. VI, knj. 10, dok. 212.

⁸¹ Zb. VI, knj. 10, dok. 81, 85, 93, 124, 212; Zb. VI, knj. 11, dok. 3;

IIRP, fase. 280-V (zapovest štaba Preš. br. od 5. 1. 1944); isto (dnevni izveštaj štaba Preš. br. od 15. 1. 1944);

IIRP, fase. 276 a-III (izveštaj prop, odseka Preš. br. od 18. 1. 1944);

IIRP, n.a., fase. 28-111 (stanje žandarmerijskih stanica na dan 8. 1. 1944);

IIRP, »Partizanski dnevnik« od 27. 1. 1944);

Politički dnevnik;

Obaveštajni dnevnik;

Rakušov dnevnik;

SUB NOR Slovenije (sećanja Karla Leskovca i Franca Jernejca).

Ljubljana — Škofja Loka — Kranj — Jesenice i neprijateljeva uporišta u dolini Save.

U napadu na Zeleznike i Selca učestvovala su sve tri brigade 31. divizije. Gradnikova brigada dobila je zadatak da sprečava eventualnu intervenciju nenrijatelja iz pravca Zgornje Sorice, Baške Grape i Poljanske doline. Vojkova brigada je zatvarala put Škofja Loka — Praprotno — Selca. Nije poznato iz kojih razloga komanda divizije nije predvidjela odgovarajuće snage za osiguranje Dravca koji vodi u Selšku dolinu sa severoistoka, iz pravca Kranja.

Komanda Prešernove brigade za napad na Zeleznike odredila je 2. i 4. bataljon sa pratećom četom, ojačane jednim protivtenkovskim topom i teškim minobacačem iz prateće čete 31. divizije. Prvi bataljon sa teškim minobacačem napadao je Selca. Napadom na Selca rukovodio je načelnik štaba brigade Franc Jereb Slavko, a na Zeleznike Franc Jernejc Milče, koji je posle ranjavanja Albina Drolca Krtine postao zamenik komandanta brigade.

Napad je otpočeo 22. januara u 21 čas. Neprijatelj u Zeleznikima nije bio iznenađen, jer je prethodnica 2. bataljona već na ulazu u gornji deo Zeleznika naišla na neprijateljevu patrolu, koja je pružila snažan otpor. Borci 2. bataljona su dosta brzo prinudili patrolu na povlačenje, ali ovaj sukob i vremensko zakašnjenje poremetili su prvobitni plan izvođenja akcije. Sa suprotne strane napadao je 4. bataljon. Napad na uporište nije bio dovoljno energičan pa, prema tome, nije ni uspeo.

U to vreme 1. bataljon je napadao uporište u Selcama. Napad je bio slabo organizovan. U toku noći nije bio postignut nikakav značajniji uspeh, pa je bataljon prestao sa daljim napadima i povukao se na položaje u pravcu Martinj vrha.⁸²

Iz nemačkih dokumenata o ovoj akciji vidi se samo da je njihova komanda u toku noći 23. januara u 01.10 časova na Bledu uhvatila radio-depešu o tome da su partizani »okružili Zeleznike i Selca. U Selcima su postavili eksploziv. Jaka minobacačka vatra.«⁸³ Iz istog izveštaja

⁸² Zb. VI, knj. 10, dok. 145 (izveštaj štaba Preš. br. od 24. 1. 1944).

¹⁰⁵ Zb. VI, knj. 10, dok. 195.

moгуће je takoder zaključiti da je nemačka komanda intervenisala žandarmerijskom akcionom četom i jednim od bataljona 19. SS policijskog puka.

Neuspeh i poraz koji je doživio u Zeleznikima 2. bataljon i u Selca 1. bataljon posledica su spleta raznih okolnosti.

Prva takva okolnost je činjenica da su se bataljoni Vojkove brigade u zasedi između Skofje Loke i Praprotna ujutro povukli, jer su se bojali da se u toku dana ne nađu u okruženju.

Druga okolnost je činjenica da neprijatelj evu kolonu, koja je peške produžila u Selca, nisu napala ostala dva bataljona Vojkove brigade, čiji položaji su trebali da budu kod Dolenje Vasi.⁸⁴ Kada je ova kolona stigla u Selca, tamo više nije bilo 1. bataljona Prešernove brigade koji bi je zadržavao. Komanda divizije je uzaludno naređivala komandi brigade: »Jedinice trebaju i dalje, bezuslovno ostati na određenim položajima i u zasedama, sve dotle dok štab divizije ne odredi drugačije.«⁸⁵ Glavnina neprijateljeve kolone ostala je u Selcama, a jedan njen deo odmah je produžio prema Zeleznikima. Na putu nije naišla ni na kakav otpor, s obzirom na to da se i 4. bataljon već povukao, a da o tome nije izvestio ni komandu brigade, ni 2. bataljon koji je i dalje napadao Zeleznike.

Za 2. bataljon je bila sudbonosna pobočnica ove kolone koja se kretala padinama Špika na desnoj obali Selske Sore, a za koju su naši borci mislili da je jedna od jedinica 4. bataljona. Neprijatelj eva pobočnica je sa svojih nadvišavajućih položaja otvorila jaku vatru na 2. bataljon koji je bio prinuđen da otpočne sa povlačenjem. Toga dana je 2. bataljon Prešernove brigade doživio težak poraz. Poginulo je dvadeset boraca, dok je na strani neprijatelja sudeći prema njegovim izveštajima, poginuo samo jedan vojnik, a jedan bio ranjen.

Razlozi koji su prouzrokovali ovaj neuspeh su neodgovoran odnos komandi bataljona prema svojim zadacima,

⁸⁴ Bataljoni prema neprijatelju nisu otvorili vatru mada su, sudeći prema nekim izveštajima (Zb. VI, knj. 10, dok. 146), ostali tamo do dva časa posle podne. Posle dve sedmice komandant 1. bataljona Vojkove brigade bio je raskrinkan kao gestapovski agent.

⁸⁵ Zb. VI, knj. 10, dok. 122.

slabo funkcionisanje veze kao i slab uvid u situaciju od strane komande divizije. Također postoje i opravdane sumnje da je neprijatelj na vreme bio obavešten o predstojećem napadu i da mu je uspeh bio omogućen saradnjom sa nekim njegovim agentima, koji su se u to vreme nalazili na raznim rukovodećim položajima kod nas.⁸⁶

Međutim, treba podvući da ni izdajstvo ne bi spasilo žandarme u Zeleznikima da su 2. i 4. bataljon energičnim dejstvom pokušali da još u toku noći likvidiraju ondašnji žandarmerijski garnizon i da su komande ostalih bataljona Prešernove i Vojkove brigade savesno obavile svoje zadatke.⁸⁷

⁸⁶ Već pomenuti komandant 1. bataljona Vojkove brigade i Bojan Hojan Marko, šef operativnog odseka 31. divizije, dve nedelje kasnije raskrinkani su kao gestapovski agenti.

⁸⁷ Zb. VI, knj. 10, dok. 122, 124, 128, 145, 146, 150, 197, 223 i 225; Zb. VI, knj. 11, dok. 3; IIRP, fase. 20-V (specijalni izveštaji štaba Preš. br. od 23. 1. 1944); IIRP, fase. 280-V (izveštaj štaba Preš. br. od 26. 1. 1944 i dnevni izveštaj štaba Preš. br. od 31. 1. 1944); IIRP, fase. 280 a-I (dopis komisije VOS Škofja Loka od 25. 1. 1944); IIRP, fase. 91-111 (»Naši junaki«) Politički dnevnik; Obaveštajni dnevnik; Rakušov dnevnik; IIRP, »Partizanski dnevnik« od 5. 2. 1944; SUB NOR Slovenije (sećanja Jože Cerkovnika Marjana, Petra Krajnika Zina, Veljka Križnika, Karla Leskovca i Janeza Muleja).